

DEMOKRATIAN PUOLUSTUS- DIALOGIT

Kansanvallan vahvistaminen kuuluu kaikille

Kai Alhanen & Elina Henttonen

© Sitra 2022

Sitran selvityksiä 222

Demokratian puolustusdialogit

Kansanvallan vahvistaminen kuuluu kaikille

Kirjoittajat: Kai Alhanen & Elina Henttonen

Kuvat: Topias Dean, Sitra

Taitto: Punamusta Oy

ISBN 978-952-347-295-2 (PDF) www.sitra.fi

ISSN 1796-7112 (PDF) www.sitra.fi

PunaMusta Oy, Helsinki 2022

SITRAN SELVITYKSIÄ -sarjassa julkaistaan Sitran tulevaisuustyön ja kokeilujen tuloksia.

Sitran selvityksiä 222

Demokratian puolustusdialogit

Kansanvallan vahvistaminen kuuluu kaikille

Syyskuu 2022

Sisällys

Esipuhe	5
Tiivistelmä	7
Sammanfattning	8
Summary	9
1 Johdanto	10
2 Tietoa keskusteluista	13
3 Ensikosketuksia demokratiaan	15
4 Kansanvallan monet kasvot	17
Osallisuus lähtee kuulluksi tulemisesta	17
Äänestäminen vaikuttamisen ytimessä	17
Lukuisat vaikuttamismahdollisuudet	18
Demokratia arjessa: yhdenvertaisuutta, turvallisuutta ja vapautta	19
Valta on enemmistöllä, mutta kaikkia pitää kuunnella	20
5 Keitä kaikkia demokratiaan kuuluu?	22
Lasten ja nuorten osallisuus ja demokratiakasvatus	22
Heikommassa asemassa olevien vaikutusmahdollisuudet	24
Maahanmuuttajat – yhteiskunnan ulkoreunalla?	24
Monilajinen yhteisö demokratiassa	25
6 Demokratia uhattuna	26
Demokratia on vaikeaa, epätäydellistä ja keskeneräistä	26
Kansalaisten passiivisuus – huonosti toimivan kansanvallan syy ja seuraus	27
Rahan mahti ja taloudellinen eriarvoisuus heikentävät kansalaisten valtaa	27
Päätöksenteon etäisyys ja salamyhkäisyys lisäävät epäluottamusta	28
Väärä tieto, jyrkät vastakkainasettelut ja luottamuksen puute rapauttavat julkista keskustelua	29
Demokraattiset arvot punnitaan kriisitilanteissa	30
Vastavoima diktatuurille ja sodalle	30

7 Me kaikki voimme puolustaa demokratiaa	32
Kehitetään kykyämme kohdata toisiamme ja käsitellä erilaisuutta	32
Laajennetaan osallistumisen ja vaikuttamisen tapoja	33
Kieli, tieto ja ymmärrys kannustavat osallisuuteen	34
Luottamus on pääoma, jota voi kasvattaa	36
8 Demokratiadialogin merkitys nyt ja tulevaisuudessa	38
Kirjoittajista	40

Esipuhe

Suomessa on viime vuosina ponnisteltu yhteiskunnassa käytävän dialogin vahvistamiseksi. Käsillä oleva julkaisu kuvaa pyrkimystä hyödyntää dialogin voimaa kriisien käsittelemisessä valtakunnallisella tasolla. Venäjän Ukrainaan kohdistama hyökkäys ei herätä huolta pelkästään kansallisesta turvallisuudesta, vaan nostaa esiin myös laajempia kysymyksiä. Yksi näistä koskee demokratian merkitystä ja sen nykytilaa. Kun autoritäärisesti hallittu suurvalta hyökkää demokratiaan suuntautuneen pienemmän maan kimppuun, joudumme uudella tavalla havahduttamaan demokratian erityisyyteen ja haavoittuvuuteen. Hyvin toimivaakaan kansanvaltaa ei voi pitää itsestäänselvytenä, ja siihen kohdistuvat uhat ovat yhtä lailla ulkoisia kuin sisäisiä.

Demokratian puolustusdialogeja käynnistäessä meille oli kertynyt parin vuoden ajan kokemusta dialogeista kriisitilanteissa. Olimme juuri luotsanneet päätökseensä kaksi vuotta kestäneet Poikkeusajan dialogit, ja aloittaneet niiden innoittamana Kansallisen dialogin mallin kehittämisen. Venäjän hyökkäyksen alettua tuntui ilmeiseltä, että tässäkin tilanteessa tarvitaan dialogia. Ajattelimme, että kansalaiset tarvitsevat paikkoja, joissa purkaa tuntojaan ja pohtia yhteiskuntamme tilaa epävarmaksi muuttuneessa maailmassa. Emme halunneet rajata keskustelua vain sotaa ja turvallisuutta koskeviin kysymyksiin, vaan laajentaa keskustelun koskemaan ylipäätään demokraattisen yhteiskunnan nykytilaa. Uskoimme, että jokaisella kansalaisella voi olla sanottavaa siihen, mitä demokratia heille merkitsee ja millä tavoin he ovat valmiita puolustamaan sitä omassa elämässään.

Mukaan järjestämään dialogeja lähti suuri joukko erilaisia toimijoita. Keskusteluihin myös osallistui laajasti ihmisiä eri puolilta Suomea ja monenlaisista taustoista. Tämän lisäksi saimme joukkoomme innokkaita toimijoita muualta maailmasta, ja Demokratian puolustusdialogeja järjestettiin muun muassa Tanskassa, Latviassa, Nepalissa ja Japanissa. Dialogien järjestäjät näkivät paljon vaivaa, jotta keskustelut onnistuisivat ja osallistujat pääsisivät aitoon dialogiin keskenään. Heidän ansiostaan tässä julkaisussa kuuluvat hyvin monenlaisten ihmisryhmien äänet maalaten eri näkökulmista meille kaikille yhteistä demokratiaa.

Tämä julkaisu on kolmas laaja selonteko Kansallisen dialogin mallin sovelluksista. Aikaisemmat kaksi – [Poikkeusajan dialogit](#) ja [Suuri Luontodialogi](#) – löytyvät myös Sitran julkaisuina. Yhdessä nämä kolme julkaisua muodostavat kuvauksen siitä sosiaalisten innovaatioiden jatkumosta, joka sai alkunsa Sitrassa kehitetystä Erätauko-toimintamallista. Ne osoittavat, että dialogi taipuu moneen käyttöön, sopii erilaisiin aiheisiin ja sitä voivat hyödyntää lähestulkoon kaikki.

Demokratian puolustusdialogit eroavat ainakin kahdessa suhteessa näistä edeltäjistään. Olimme jo käynnistysvaiheessa tietoisia siitä, että demokratiasta keskusteleminen ei välttämättä olisi monille osallistujille yhtä luontevaa, kuin puhuminen pandemian aikaisista kokemuksista tai omasta suhteesta luontoon. Toiveemme kuitenkin oli, että dialogin avulla pääsisimme syvälle sellaisen aiheen äärellä, josta monet eivät kenties ole tottuneet puhumaan omakohtaisella tasolla. Samalla halusimme haastaa osallistujat pohtimaan omaa rooliaan demokratiatoimijoina, sillä uskoimme, että dialogi auttaa löytämään ja vahvistamaan kunkin omaa toimijuutta demokraattisessa yhteiskunnassa. Tämän julkaisun valossa näyttää, että näin todella tapahtui.

Jokainen meille raportoidusta 71 dialogista on ollut itsessään demokratiateko. Keskusteluista tehdyt kirjaukset osoittavat, että lukuisat yhteiskunnalliset toimijat ja yksittäiset ihmiset ovat sekä miettineet uudella tavalla omaa rooliansa demokratiatoimijuuden näkökulmasta että samalla kehitelleet omia keinojaan demokratian vahvistamiseksi ja uudistamiseksi. Kiitos kaikille puolustajille!

Kai Alhanen

johtaja
DialogiAkademia
Aretai Oy

Laura Arikka

toimitusjohtaja
Erätauko-säätiö

Päivi Hirvola

johtaja
Yhteiskunnallinen koulutus
Sitra

Katju Holkeri

finanssineuvos
hallintopolitiikkayksikön päällikkö
Valtiovarainministeriö

Tiivistelmä

Demokratian puolustusdialogit järjestettiin vastauksena Venäjän hyökkäyssodan nostamaan huoleen demokratian tilasta. Ukrainaan kohdistunut häikäilemätön hyökkäys havahdutti monet huomaamaan, että demokratia ei ole itsestäänselvyys. Sitä on tuettava päivittäin ja uudistettava jatkuvasti. Tähän työhön tarvitaan kaikkia kansalaisia.

Demokratian puolustusdialogeihin osallistui huhti- ja kesäkuussa 2022 62 keskustelunjärjestäjää kunnista kansalaisjärjestöihin ja kansalaisaktiiveista yrityksiin. Osallistujia 71 keskustelussa oli yhteensä yli 500. Dialogeja järjestettiin ympäri Suomea ja ulkomailla, kasvotusten ja etänä.

Keskustelut toivat esiin, että demokratia saa ihmisten elämässä moninaisia sisältöjä ja kytkeytyy niin turvallisuuden ja vapauden tunteisiin, kokemuksiin osallisuudesta, kuin erilaisiin vaikuttamiseen tapoihin. Demokratia valottui dialogeissa lukuisista eri näkökulmista, ulottuen henkilökohtaisista kokemuksista aina aikamme suuriin poliittisiin kysymyksiin. Dialogit osoittivat, että lähes jokainen yksittäinen kansalainen ja yhteisö voi löytää omasta toiminnastaan kiinnekohtia demokraattisen yhteiskunnan vahvistamiseen. Keskusteluissa pohdittiin, mitä demokratia itse kullekin merkitsee, miten se erilaisten ihmisten arjessa toteutuu, mikä demokratiaa uhkaa ja mitä voimme yhdessä tehdä demokratian puolustamiseksi paikallisesti, kansallisesti ja maailmanlaajuisesti.

Demokratian ja vapaan kansalaisyhteiskunnan arvo nousee erityisellä tavalla näkyviin kriisien ajassa. Demokratian puolustusdialogit kiinnittyvät osaksi kansallista henkistä kriisinkestävyyttä tilanteessa, jossa globaalia pandemiaa seurasi laaja turvallisuuskriisi. Dialogit loivat kansalaisille paikkoja kokoontua yhteen käsittelemään rakentavalla tavalla kokemuksiaan ja näkemyksiään demokratiasta. Yhteen tuleminen, toisten kuunteleminen ja asioiden syvälinen pohtiminen on osa demokraattista elämäntapaa. Ennen kaikkea dialogit tuottivat arvokasta kokemustietoa siitä, miten kansalaiset eri puolilla Suomea ja myös muualla maailmassa kiinnittyvät demokratiaan ja kokevat sen tilan.

Demokraattinen yhteiskunta elää ja kehittyy. Mitä kattavammin saamme keskusteluun mukaan erilaisia ihmisiä ja erilaisia ääniä, sitä paremmat keinot meillä on puolustaa demokratiaa nyt ja tulevaisuudessa.

Sammanfattning

Försvarsdialoger för demokratin ordnades som ett svar på den oro över demokratin tillstånd som uppstod på grund av Rysslands anfallskrig. Den hänsynslösa attacken mot Ukraina gjorde många medvetna om att demokratin inte är en självklarhet. Den måste stödjas dagligen och förnyas kontinuerligt. Alla medborgare behövs för detta arbete.

Försvarsdialoger för demokratin hade i april–juni 2022 62 diskussionsorganisatörer, från kommuner till icke-statliga organisationer och från medborgaraktivister till företag. Sammanlagt hade 71 diskussioner över 500 deltagare. Dialoger ordnades runt om i Finland och utomlands, som fysiska möten och på distans.

Diskussionerna lyfte fram att demokratin får olika slags innehåll i människors liv och att den kopplas till såväl känslor av trygghet och frihet som upplevelser av delaktighet och olika sätt att påverka. Demokratin belystes i dialogerna ur flera olika perspektiv, och den sträckte sig från personliga erfarenheter till vår tids stora politiska frågor. Dialogerna visade att nästan varje enskild medborgare och gemenskap i sin egen verksamhet kan hitta beröringspunkter med stärkandet av ett demokratiskt samhälle. I diskussionernas reflekterades över vad demokrati betyder för var och en, hur den förverkligas i olika människors vardag, vad som hotar demokratin och vad vi kan göra tillsammans för att försvara demokratin lokalt, nationellt och globalt.

Demokratin och det fria civilsamhällets värde framträder på ett speciellt sätt i kristider. Försvarsdialoger för demokratin blir en del av den nationella psykiska motståndskraften mot kriser i en situation där den globala pandemin åtföljdes av en omfattande säkerhetskris. Dialogerna skapade för medborgarna platser där de kunde samlas för att på ett konstruktivt sätt behandla sina erfarenheter av och åsikter om demokratin. Att samlas, lyssna på andra och ha djupa reflektioner är den del av ett demokratiskt levnadssätt. Framför allt gav dialogerna värdefull erfarenhetskunskap om hur medborgare i olika delar av Finland och även i andra delar av världen anknyter sig till demokratin och upplever dess tillstånd.

Det demokratiska samhället lever och utvecklas. Ju mer vi får med olika slags människor och röster i diskussionen, desto bättre medel har vi för att försvara demokratin nu och i framtiden.

Summary

Democracy Defence Dialogues were organised in response to the concerns over the state of democracy arising from Russia's war of aggression. The ruthless attack on Ukraine made many people realise that democracy should not be taken for granted. It needs to be supported every day and reformed continuously, which is an effort that everyone in society should participate in.

In April and June 2022, Democracy Defence Dialogues were hosted by a total of 62 discussion organisers, ranging from municipalities to NGOs and from civic activists to business enterprises. Over 500 people participated in the 71 discussions. The dialogues were organised across Finland and abroad, both face-to-face and remotely.

The discussions highlighted the fact that democracy has a wide range of content in people's daily lives. It is connected to feelings of security and freedom, the experience of participation and engagement, and various ways of exercising influence. In the dialogues, democracy was discussed from various perspectives, ranging from personal experiences to the big political issues of our time. The dialogues showed that practically any individual or community can find links between their own activities and the strengthening of democratic society. The participants talked about what democracy means to them personally, how it is realised in the daily life of different kinds of people, what are the threats to democracy, and what people can do together to defend democracy locally, nationally and globally.

The value of democracy and free civil society is especially noticeable in times of crisis. The Democracy Defence Dialogues can be seen as part of national psychological resilience in circumstances where a global pandemic was followed by a major security crisis. The dialogues provided people with opportunities to get together to constructively discuss their experiences and views on democracy. Gathering together, listening to others and thinking about issues deeply are all part of the democratic way of life. Above all, the dialogues produced valuable experience-based knowledge on how people across Finland, and elsewhere around the world, are attached to democracy and what their views are with regard to the current state of democracy.

Democratic society is a living and developing entity. The more comprehensively we can engage different kinds of people and a plurality of voices in the discussion, the better we are equipped to defend democracy today and in the future.

1 Johdanto

Demokratian puolustusdialogit järjestettiin vastauksena Venäjän hyökkäyssodan nostamaan huoleen demokratian tilasta. Ukrainaan kohdistunut häikäilemätön hyökkäys havahdutti monet huomaamaan, että demokratia ei ole itsestäänselvyys. Sitä on tuettava päivittäin ja uudistettava jatkuvasti. Tähän työhön tarvitaan kaikkia kansalaisia, sillä meillä kaikilla on yksilöinä ja yhteisinä mahdollisuus puolustaa demokratiaa omassa arjessamme.

Sitran, DialogiAkatemian, Erätauko-säätiön, valtioneuvoston kanslian ja valtiovarainministeriön koordinoimiin Demokratian puolustusdialogeihin osallistui huhti- ja kesäkuussa 62 keskustelunjärjestäjää kunnista kansalaisjärjestöihin ja kansalaisaktiiveista yrityksiin. Osallistujia 71 keskustelussa oli yhteensä yli 500. Dialogeja järjestettiin ympäri Suomea, kasvotusten ja etänä. Myös muualla maailmassa järjestettiin Demokratian puolustusdialogeja aina Nepalia ja Japania myöten.

Monet keskustelujen järjestäjistä eivät olleet leimallisesti ”demokratiatoimijoita”, sillä Demokratian puolustusdialogit pyrkivät puhuttelemaan kaikenlaisten kansalaisten ja yhteisöjen demokratiatoimijuutta. Järjestäjien arvion mukaan myöskään valtaosa (80%) dialogien osallistujista ei ennen ollut osallistunut vastaaviin keskusteluihin. Useat osallistajat totesivatkin olevansa ensimmäistä kertaa syventymässä keskustelemaan demokratian merkityksestä heille itselleen. Demokratian puolustusdialogeihin osallistui hyvin moninainen joukko ihmisiä. Osallistujatietoja tutkailla on vaikea heti keksiä, ketä joukosta, pieniä lapsia lukuun ottamatta, puuttuu. Siten tässä yhteenvedossa kuuluvat koko yhteiskunnan moninaiset äänet.

Keskustelunaiheena demokratia ei ollut helppo, mutta sitäkin tärkeämpi. Lähtökoh-

taisesti demokratia ymmärretään poliittisena järjestelmänä, jossa kansalaiset valitsevat keskuudestaan henkilöt päättämään yhteisistä asioista. Edustuksellinen päätöksenteko olikin vahvasti mukana keskustelussa, mutta yhtä lailla pohdittiin demokratian merkitystä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa perhepiirissä, oppilaitoksissa, harrastus- ja työyhteisöissä, erilaisissa palveluissa ja instituutioissa sekä mediassa. Keskustelut osoittivat, että demokratia käsitteenä saa ihmisten elämässä moninaisia sisältöjä. Se liittyy niin turvallisuuden ja vapauden tunteisiin, kokemuksiin osallisuudesta kuin myös erilaisiin vaikuttamiseen tapoihin.

Dialogeissa kävi ilmi, että lähes jokainen yksittäinen kansalainen ja yhteisö voi löytää omasta toiminnastaan kiinnekohtia demokraattisen yhteiskunnan vahvistamiseen. Keskusteluissa pohdittiin, mitä demokratia itse kullekin merkitsee, miten se erilaisten ihmisten arjessa toteutuu, sekä mitä voimme yhdessä tehdä demokratian puolustamiseksi paikallisesti, kansallisesti ja maailmanlaajuisesti.

Keskustelun järjestäjien työpanos oli merkittävä laajan demokratiakeskustelun onnistumiselle. Jokainen heistä näki vaivaa sen eteen, että keskustelun aiheelle löytyi omaa kohderyhmää puhutteleva sanoitus ja keskustelussa vaalittiin dialogisuutta. Järjestäjät tekivät mittavan työn osallistujien kutsumiseksi keskusteluihin, ja raportoidakseen keskustelujen sisällöstä eteenpäin. Ilman tätä merkittävää panostusta sadat kansalaiset eivät olisi päässeet pohtimaan suhdettaan demokratiaan, ja yhteinen ymmärryksemme kansalaisten tavoista mieltää demokratia ja heidän halustaan puolustaa sitä olisi paljon kapeampi.

Keskustelut järjestettiin rakentavan yhteiskunnallisen keskustelun käymiseen luodulla Erätauko-menetelmällä. Keskuste-

luiden järjestäjät saivat perehdytyksen Erätauko-toimintamalliin sekä tukimateriaalin keskustelun ohjaamiseen ja keskustelijoiden kutsumiseen. Näitä materiaaleja voi kuka tahansa hyödyntää oman demokradialogin järjestämiseksi jatkossakin.

Demokratian puolustusdialogit jalkauttavat keskustelun demokratiasta kaikkien asiaksi. Jo keskusteluiden dialoginen ase-

telma heijasteli sitä, mistä demokratiassa on parhaimmillaan kyse: tasa-arvoisesta keskustelusta yhteisesti tärkeistä aiheista. Niinpä myös demokratia valottui dialogeissa lukuisista eri näkökulmista, ulottuen henkilökohtaisista kokemuksista aina aikamme suuriin poliittisiin kysymyksiin. Esille nousivat niin demokratiaa ensimmäistä kertaa pohtivien kuin sitä työksen tutkivien näkökulmat.

Dialogia demokratiasta

Dialogi tarkoittaa erityistä keskustelun tapaa, jossa pyritään lisäämään ymmärrystä keskustelun aiheesta, toisista ihmisistä ja omasta itsestä. Dialogissa asioiden merkitystä tutkitaan ihmisten erilaisten kokemusten kautta. Dialogisissa keskusteluissa kaikki näkökulmat ja kokemukset ovat arvokkaita paremman ymmärryksen rakentamisessa.

Yhteiskunnallisissa haasteissa ja jännitteisissä tilanteissa on erityisen tärkeää tehdä tilaa dialogille. Rakentava keskustelu ja toisten kunnioittava kohtaaminen vahvistavat luottamusta ja tasa-arvoa, ja luovat siten pohjaa haasteiden ratkaisemiselle yhdessä. Myös demokratian puolustamiseksi tarvitaan ymmärrystä ja luottamusta vahvistavaa dialogia yhteiskunnan kaikilla tasoilla paikallisyhteisöistä kansainväliseen päätöksentekoon.

Tässä koosteessa kuvaamme keskusteluiden keskeisiä sisältöjä ja näkökulmia aineistolähtöisesti. Olemme lähilukeneet 71 dialogin aineistot ja kartoittaneet yksittäisissä keskusteluissa esille nousevia teemoja ja näkökulmia. Analyysissämme olemme suhteuttaneet keskusteluita toisiinsa yhtenä suurena dialogina, jossa eri osallistujien ja ryhmien äänet asettuvat vuoropuheluun keskenään. Osallistujien erilaiset kokemukset ja ajatukset ovat tekstissä läsnä runsain lainauksin keskusteluista.

Emme ole tekstissä erotelleet Suomessa ja muissa maissa järjestettyjä keskusteluja, sillä näkökulmien kirjo on laaja sekä Suomessa että ulkomailla järjestetyissä dialogeissa. Merkitysten tasolla demokratia tarkoittaa pitkälti samoja asioita eri maissa käydyissä keskusteluissa, mutta peilautuu ainutlaatui-

sesti kunkin maan historiaan ja nykytilanteeseen. Konkreettiset esimerkit olemme poimoneet suomalaisesta yhteiskunnasta, jota valtaosa keskusteluista käsitteli.

Kooste käynnistyy taustatiedoilla keskusteluista, keskustelun järjestäjistä ja osallistujista. Seuraavaksi kuvataan osallistujien varhaisia kokemuksia demokratiasta, demokratiaan liittyviä moninaisia merkityksiä, pohdintoja demokratiaan kuuluvista ryhmistä, demokratian uhkia ja sen puolustamisen keinoja. Tekstissä käytämme synonyymeinä sanoja demokratia ja kansanvalta. Puhuessamme kansalaisista tarkoitamme kaikkia demokraattisen yhteiskunnan jäseniä: myös maassa asuvia ulkomaalaisia sekä lapsia ja nuoria.

Demokratian puolustusdialogit ovat yksi sovellus Suomessa kehitetystä Kansallisen

dialogin mallista. Demokratian puolustusdi-
alogeissa testattiin myös sitä, miten Suo-
messa kehitetty keskustelukäsikirjoitus ja
toimintamalli keskusteluiden järjestämiseen
toimii kansainvälisesti. Kansallisissa dialo-
geissa järjestetään koko maan kattavia
keskustelutarjoja yhteiskunnallisesti merkit-
tävästä aiheista tai ilmiöistä, ja kuka tahansa

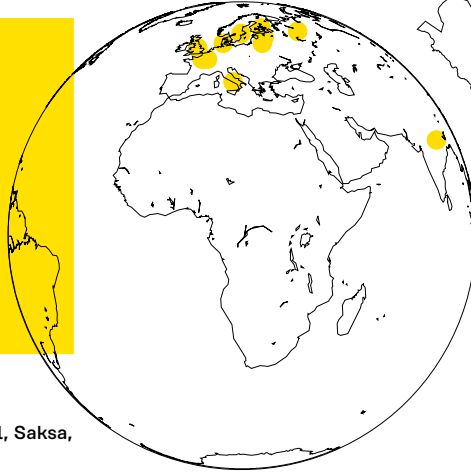
voi tulla mukaan järjestämään oman dialo-
ginsa. Keskustelujen sisällöistä tehdään
julkiset yhteenvedot, jotka välitetään myös
kuntiin ja valtionhallintoon päätöksenteon
tueksi. Demokratian puolustusdialogit
jatkavat näin Poikkeusajan dialogeissa ja
Suuressa luontodialogissa käynnistettyä
kansalaiskeskustelua.

2 Tietoa keskusteluista

11

KESKUSTELUIHIN OSALLISTUTTIIN 11 MAASTA

Italia, Iso-Britannia, Japani, Latvia, Nepal, Saksa, Suomi, Tanska, Yhdysvallat, Venäjä, Viro

27 7

JA 27 PAIKKAKUNNALLTA

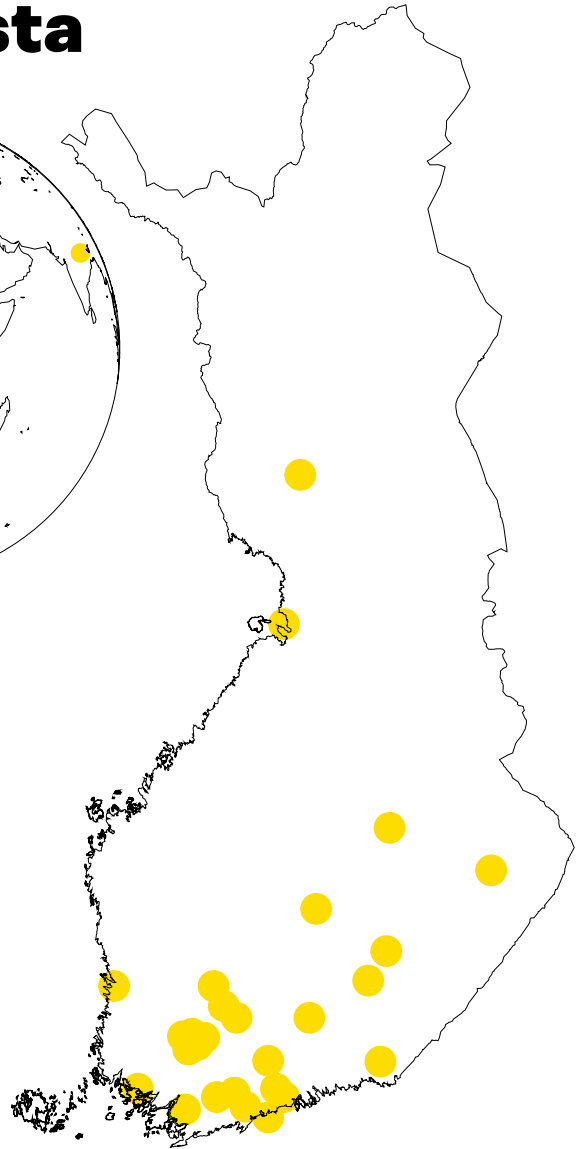
Espoo
Forssa
Helsinki
Humppila
Hyvinkää
Hämeenlinna
Joensuu
Jokioinen
Jyväskylä

Kuopio
Lahti
Lohja
Miehikkälä
Mikkeli
Mäntyharju
Oulu
Perniö
Pori

Rovaniemi
Tammela
Tampere
Turku
Tuusula
Valkeakoski
Vantaa
Veikkola
Ypäjä

JA 7 KIELELLÄ

suomi
englanti
japani
latvia
ruotsi
tanska
venäjä

62

62 KESKUSTELUIDEN
JÄRJESTÄJÄÄ

14–80

OSALLISTUJAT OLIVAT IÄLTÄÄN
14–80-VUOTIAITA

71

71 KESKUSTELUA

500

YLI 500 OSALLISTUJAA

80%

80% OSALLISTUJISTA EI ENNEN
OLLUT OSALLISTUNUT VASTAAVAAN
KESKUSTELUUN

90%

LÄHES 90% JÄRJESTÄJISTÄ KOKEE,
ETTÄ DEMOKRATIADIALOGEILLE ON
TARVETTA MYÖS JATKOSSA.

OSALLISTUJAT

OSALLISTUJAT OLIVAT MUUN MUASSA:

aktivisteja, asiantuntijoita, asukkaita, autonkuljettajia, business coacheja, demokratia-asiantuntijoita, dialogikouluuttajia, eläkeläisiä, hallintopäälliköitä, hankekoordinaattoreita ja -päälliköitä, hyvinvointialan toimijoita, johtajia ja päälliköitä, juristeja, järjestöjen ja yhdistysten aktiiveja ja asiantuntijoita, johtajia ja puheenjohtajia, kansalaisaktiiveja, kansanedustajia, kehittämispäälliköitä, kehitysjohtajia, keksijöitä, Kielen ja viestinnän ammattilaisia, kirjailijoita, kirjastotyöntekijöitä, kokemusasiantuntijoita, konsulaatin työntekijöitä, koodareita, koululaisia, koulutussuunnittelijoita ja -päälliköitä, kuntatyöntekijöitä, kuntayhtymän johtajia, kuntoutujia, lukemisen ja kirjallisuuden asiantuntijoita, lukiolaisia, lääkäreitä, maahanmuuttajia, maatalousasiantuntijoita, merkonomeja, myyjiä, neuvonantajia, nuorisovaltuutettuja, opettajia, opetusalan työntekijöitä,

opiskelijoita, osastopäälliköitä, paikallispoliitikkoja, paikallaisia, pedagogeja, poliittisia aktivisteja, professoreja, projektisuunnittelijoita, psykologeja, puutarhureita, pääsihteereitä, päättäjiä, ravintolatyöntekijöitä, rakennusalan ammattilaisia, rehtoreita, senioreja, siivoojia, sosiaalialan ammattilaisia, sosiaaliamiehiä, sosionomeja, taiteen, tanssin, teatterin ja kulttuurin ammattilaisia, toiminnanjohtajia, toimintaterapeutteja, toimittajia, tuotekehittäjiä, tuottajia, tutkijoita, työssä käyviä, työttömiä, ulkosuomalaisia, uraneuvoja, vaalitarkkailijoita, valtuutettuja, vanhustyön tekijöitä, vapaaehtoistyön tekijöitä, varhaiskasvatuksen opettajia, viranhaltijoita ja virkahenkilöitä, väitöskirjatutkijoita, yhdenvertaisuusasiantuntijoita, yhteisökehittäjiä, yliopisto-opettajia, ylitarkastajia, yrittäjiä, yritysneuvoja

62 JÄRJESTÄJÄÄ

62 Keskustelukirjaukset PALAUTTANUTTA Keskusteluiden Järjestäjä

Aleksi Lumme, Allergia-, Iho- ja Astmaliiitto ry, Celia-kirjasto, Cultura-säätiö, Diakonissalaitos/D-asema Kallio, DialogiAkatemia/Aretai Oy, En-musubi (Japani), Epoque Dialogue Institute (Japani), Erätauko-säätiö, Fingo, Globe Art Point, Helsingin kaupunki, Helsingin yliopisto, Hyogo Dialogue Study Group (Japani), Hyvinkään kirjasto, Hämeenlinnan kaupunki, KaiWorks Oy, Kaltio Creative/Kokoamo/Lapin liitto, Kansalaisareena ry, Kansallisarkisto, Karhun Talo, Kehittämiskeskus Opinkirjo, Kela, Kohti nuorten hyvinvointialueita -hanke (Nuorten Akatemia, Nuorten Suomi, Suomen Nuorisovaltuustojen liitto), Kotimaisten kielten keskus, Koulukino (Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto), Kynnys ry, Louna-kirjastot/Taukotila-hanke, Lukukeskus – Läscentrum, Mediakasvatusseura, Merimieskirkko ja Suomi-Seura, Mikkelin kaupungin liikelaitos Otavia, Miyamae Volunteer Association (Japani), Moniheli ry, Nicehearts ry, Nordic Council

of Ministers' Office (Latvia), NPO Almond Community Network (Japani), NPO Dialogue Practice Institute (DPI) (Japani), Näkövammaisten liitto, Opintokeskus Kansalaisfoorumi, PANDEMICS-ohjelma (Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvosto), Pirkanmaan maakunnallinen nuorisovaltuusto, Pohjanmaan liitto/Pohjanmaan Yhdistykset (POHY)/Pohjanmaan hyvinvointialueen kuntayhtymä, Pohjois-Karjalan ELY-keskus, Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry, Porin kaupunki, Roboline Group Oy, Satakunnan Vihreät ry, Savonia-ammattikorkeakoulu, Silakkaliike, Sitra, Suomen Kotiseutuliitto ry, Suomen Operaatio Libero ry, Suomen Suurlähetystö Katmandu (Nepal), Suomen Viron-instituutti (Viro), TAIWA de SIEN wo manabu kai OKAYAMA (Japani), Think Africa ry, Tilastokeskus, Työterveyslaitos, Vantaan kaupunki/Yhteinen pöytä/Vantaan seurakuntayhtymä, valtiovarainministeriö/Avoin hallinto, We Do Democracy (Tanska)

Demokratiadialogin konkreettiset välineet keskusteluiden järjestämiseen

Haluatko järjestää oman demokratiadialogin?

Voit hyödyntää keskustelun järjestämisessä seuraavia materiaaleja, jotka löytyvät

[Demokratian puolustusdialogien sivuilta:](#)

- Kutsupohja ja ehdotus kutsutavoista ja aikataulusta sekä Erätauko-dialogin käsikirjoitus, jossa ohjeet keskustelun ohjaamiseen
- Materiaalipaketti keskustelunjärjestäjälle ja hyviä vinkkejä sekä työkaluja dialogeihin: Keskustelun kaava, Rakentavan keskustelun pelisäännöt, keskustelun ohjauskortit sekä lyhyt info demokratiasta keskustelunaiheena
- Videoitu alustus johdattamaan keskustelijoita syvään ja moninäkökulmaiseen aiheen käsittelyyn
- Materiaalit sosiaaliseen mediaan

Keskustelun järjestäjän tulee

- Määritellä tarkempi aihe
- Varata tila ja mahdolliset tarjoilut tai etäkeskustelualusta
- Kutsua keskustelijat
- Varata keskusteluun henkilö, joka toimii kirjurina
- Vetää keskustelu
- Tehdä tarpeen mukaan yhteenveto keskustelussa esiin nousseista keskeisistä teemoista, näkökulmista ja oivalluksista

3 Ensikosketuksia demokratiaan

”Sisarusten kanssa lapsuudessa limsapullon jakaminen. Yksi pullo ja neljä tai viis lasia. Se joka kaataa ja tasaa, valitsee lasinsa viimeisenä. Ja silti siitä saadaan riita aikaseksi joka kerta! Mutta näin koen demokratian, se on yhteisten asioiden hoitoa ja asioiden jakamista niin, että se on mahdollisimman tasa-arvoista.”

Monet dialogeista käynnistyivät osallistujien varhaisilla kokemuksilla demokratiasta. Muistojen joukko oli moninainen. Niihin kuului juhlavia hetkiä edustuksellisen demokratian riiteistä ja muistikuvia suurista poliittisista mullistuksista Suomessa ja maailmalla. Useimmiten keskustelijoiden mieliin kuitenkin nousivat arkiset hetket, joissa he olivat saaneet kosketuksen osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen.

Useat demokratiamuistoista liittyivät kotiin, perhepiiriin ja lähiyhteisöön: äänestettiin, mitä perheessä illalla syödään, suunniteltiin yhdessä lomamatkaa, sovittiin toisten lasten kanssa leikkien ja pelien säännöistä, kuunneltiin vanhempien käymiä keskusteluja puoluepolitiikasta, käytiin heidän mukanaan vaalipaikoilla ja vaalikahveilla, ja seurattiin omasta lähipiiristä nouseita poliittisesti aktiivisia ihmisiä.

Demokratia näyttäytyi myös monenkirjavina keskusteluina ystävien ja tuttavien kanssa. Eräs osallistujista pohti, että: *”mietin missä olen käynyt yhteiskunnallisia keskusteluja, ja baarit tulivat mieleen. Enemmän tai vähemmän kovaäänisesti on käyty monenlaisia keskusteluja monista aihepiireistä. Ollaan voitu olla hyvinkin erimielisiä asioista, mutta koskaan en ole lähtenyt pöydästä vihaisena.”*

Suomen kaltaisessa pienessä maassa valtakunnanpolitiikka tulee toisinaan myös hyvin lähelle. Yksi osallistuja kertoo, että *”koin olevani kansalainen, kun presidentti tuli vastaan kun olin käynyt äänestämässä, tuli jonkinlainen kansalaiskokemus”.*

Kouluissa ja harrastuksissa on myös saatu kosketuksia demokratiaan. Keskustelijat muistelivat osallistumistaan koulujen oppilaskuntiin, hymypatsasäänestyksiin ja kouluissa pidettyihin varjoaaleihin. Näissä tilanteissa saattoi oppia jotain olennaista toimimisesta kansalaisena. Partiota harrastaneen seitsenvuotiaan partiolupauksessa luvattiin olla aktiivisia yhteiskunnassa, mutta demokratia toteutui myös hyvin käytännöllisesti: *”me siellä mietittiin, että mikä meidän ryhmän nimeksi tulee. Sitten muotoiltiin tietyt vaihtoehdot ja lopulta äänestettiin, mikä meistä tuli. Se on ainakin yks semmoinen konkreettinen esimerkki, missä on itse päässyt vaikuttamaan omaan yhteisöönsä.”* Kansanvaltaa harjoitellessa saattoi yhtä lailla oppia, että erilaiset näkemykset kuuluivat demokratiaan: *”Yläasteella oli varjoaalit ja lukioikäinen maalta muuttanut paljasti äänestäneensä Väyrystä ja hyväksyin hänet silti.”*

Demokratiakokemuksia syntyi myös aktivismin kautta: rauhanmarsseilla, mielenosoituksia järjestämällä ja mielipidekirjoituksia laatimalla. Osa demokratiaan liittyvistä muistoista liittyi yhteiskunnallisesti merkittäviin hetkiin. *”Mä muistan ku niitä lappuja laskettiin, ku tuli vaan kekkonen, kekkonen”*, muistelee yksi keskustelijoista. Toinen kertoo, kuinka *”ensimmäisiä muistojani on, kun äiti sanoi, että Kekkonen on kuollut. En tiennyt kuka tämä oli, mutta selvästi se oli iso juttu”.* Eräs keskustelijoista kertoi seuranneensa televisiosta Berliinin muurin murtumista ja oivaltaneensa silloin,

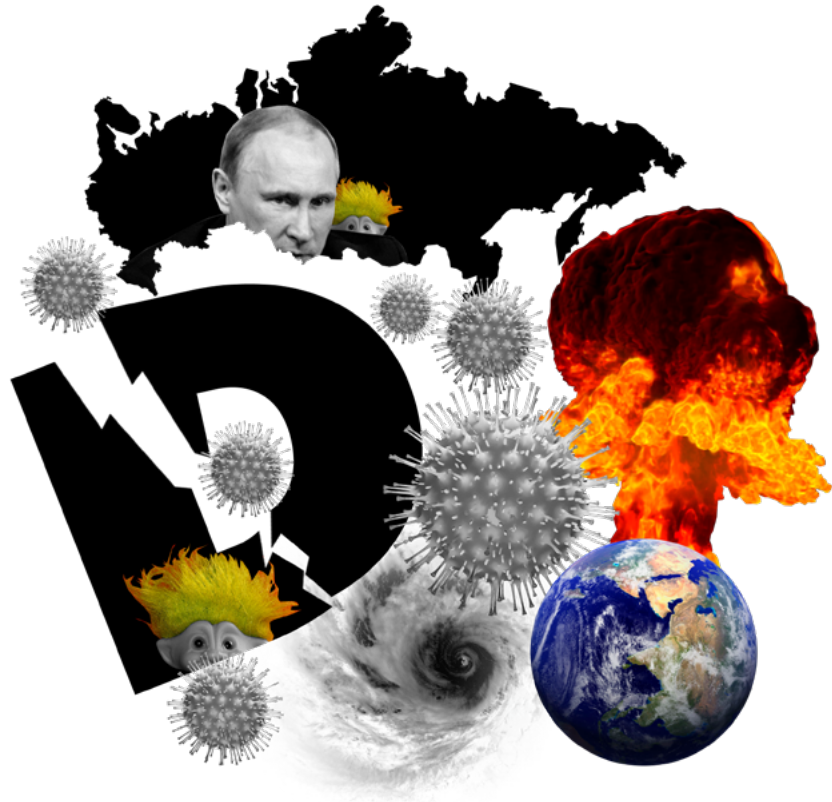
että kaikkialla maailmassa ei ole demokratiaa.

Kaikki keskustelijoiden varhaiset muistot demokratiasta eivät olleet myönteisiä. Osalla oli kokemuksia sivuun jäämisestä koulussa, harrastusyhteisössä tai urheiluseurassa: ”Koulussa mulla on aika paljon semmoisia epädemokraattisia muistoja.” Vähemmistöön kuulumisen saattoi tulla näkyviin juuri demokratiaan liittyvien tilanteiden yhteydessä. Liikuntavammaisen keskustelija kuvaa kouluaikaisia kokemuksiaan vaaleista: ”Koulussa oli esteellisiä tiloja, joissa olisi pitänyt äänestää, mietin tietoisesti jo lapsena, ettei ollut ehdolla vammaisia.” Eräs keskustelijosta puolestaan muisteli, että ”me haluttiin käyttää yhteiskuntaopin tuntia mielenosoitukseen Helsingissä, mutta opettaja ei antanut lähtä”. Demokratiaan kuuluvan yhdenvertaisuuden ja osallisuuden merkitys saattoi siis kirkastua myös sitä kautta, ettei se toteutunut.

Dialogeihin osallistui myös monia henkilöitä, jotka olivat syntyneet tai eläneet ei-demokraattisissa yhteiskunnissa: ”Voimme

istua täällä ja puhua asioista ihan vapaasti, tämä on demokratiaa. Kotimaassani ei voi tehdä näin, kukaan ei voi kysellä mistä raha tulee, miksi naiset voivat osallistua tähän.” Joillekin autoritääristen hallintojen alaisuudessa kasvaneille havahtuminen demokratiaan oli tapahtunut siinä vaiheessa, kun he olivat jonkin aikaa eläneet demokraattisesti hallituissa maissa: ”Kun ymmärrät, että sanoillasi on merkitystä. Ja päinvastoin, jos sinun sanojasi ei oteta huomioon, jos sinulla ei ole vaikutusmahdollisuuksia, niin et saa kokemusta elämisestä demokratiassa.”

Keskustelijoiden varhaisten demokratiakokemusten kirjo tekee näkyväksi, että ihmisten mielissä kansanvalta ei liity vain tiettyihin yhteiskunnallisiin instituutioihin ja politiikkaan. Sen sijaan demokratia ulottuu monin eri tavoin, joskus näkyvästi ja joskus huomaamattomasti, melkein kaikkialle ihmisten elämässä. Samalla käy ilmi, että samankin yhteiskunnan sisällä kokemus demokraattisuudesta voi olla joillakin ihmisillä voimallinen, kun toisilta se voi puuttua kokonaan.

4 Kansanvallan monet kasvot

”Mitä demokratia oikein on? Minä en tiedä, en osaa sanoa, mitä demokratia on. Mutta luulen, että sota ei ole demokratiaa, ja virus ei ole demokratiaa. Mutta se, että istumme täällä piirissä ja voimme puhua vapaasti, se on demokratiaa.”

Melkein kaikissa keskusteluissa huomattiin, että demokratia tarkoittaa samanaikaisesti eri asioita. Monille osallistujille demokratia tarkoittaa ensi sijassa mahdollisuutta saada äänensä kuuluville ja vaikuttaa. Vaikuttaminen nähdään useimmin äänestämisenä, mutta dialogeissa käsiteltiin myös monia muita vaikuttamisen muotoja. Osa keskustelijoista myös korosti demokraattisten arvojen roolia jokapäiväisessä elämässä, erityisesti yhdenvertaisuuden, turvallisuuden ja vapauden näkökulmista. Paljon pohdintaa herätti kysymys siitä, kenelle lopulta kuuluu valta demokraattisissa yhteisöissä ja millainen asema vähemmistöillä demokratiassa on.

Osallisuus lähtee kuulluksi tulemisesta

Yksi keskustelijoista kertoo, että *”minulle demokratia tarkoittaa sitä, että voi sanoa ääneen ja tulee myös kuulluksi”*. Toiselle demokratia merkitsee *”sananvapautta ja ilmaisunvapautta”* ja sitä, että *”kuka tahansa voi ilmaista mielipiteitään”*.

Kansanvalta voikin tarkoittaa, *”että kuunteleminen ja kuuleminen on pakollista yhteiskunnassa”*. Eräs keskustelija määrittelee, kuinka *”demokratiassa kaikkien erilaisten ihmisten pitäisi voida tulla kuulluksi itseä koskevilla asioilla ja kaikille yhteisissä asioissa”*. Toinen osallistuja kiteyttää ajatuksensa seuraavasti: *”demokratia länsimaaisessa kulttuurissa toteuttaa parhaiten oikeusvaltion lähtökohtia, jossa kansalaisilla, yksilöinä tai*

yhteisöinä, on mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöönsä ja tulevaisuuteen”.

Aidolle ihmisten kokemusten kuulemiselle tarvitaan monia erilaisia muotoja. Se mikä sopii yhdelle henkilölle ei välttämättä toimi toiselle. Niinpä on tärkeää, *”että on mahdollisuus vaikuttaa asioihin tavalla tai toisella, löytää ne omat keinot osallistua tämän yhteiskunnan asioihin ja keskusteluun”*. Jokaisella on mahdollisuus tehdä osansa, *”ja voin itse määrittää, nostanko panoksia osallistumisessani päätöksentekoon, jos haluan”*.

Äänestämisen vaikuttamisen ytimessä

Useille keskustelijoille demokratia merkitsee yksinkertaisesti *”yhteistä päätösvaltaa, jossa kansalaisilla on mahdollisuus vaikuttaa”*. Demokraattisessa yhteiskunnassa *”asioihin voi vaikuttaa äänestämällä”* ja kansalaisilla on *”velvollisuus ja oikeus äänestää”*. Kyseessä ei ole pelkästään yksi käytännöllinen tapa päättää yhteisistä asioista. Vaalidemokratiaan sisältyy myös syvällisempi ajatus siitä, mistä ihmisten yhteiselämässä on kyse. Monelle osallistujalle demokratia on merkki sivistyneestä maasta, jossa *”kansalla on valta valita omia arvoja ajavia edustajia päättämään asioista”*.

Monille dialogiin osallistujista demokratian perusolemus kiteytyy juuri vaaleissa äänestämiseen: *”Ihmisten tulisi äänestää, koska se on suurin valta, mitä yksittäinen*

ihminen voi käyttää”. Äänioikeuteen ei siis tulisi suhtautua huolimattomasti, sillä sen mukanaan tuomaan valtaan sisältyy myös vastuuta. Osan keskustelijoista mielissä tällainen voimallinen oikeus kääntyy jopa kaikkia äänioikeutettuja kansalaisia koskavaksi velvoitteeksi: ”demokratiassa äänestämisen pitää olla peruskansalaisvelvollisuus.” Toisaalta yksi keskustelijoista huomauttaa, että ”sekin on demokraattinen valinta, että jättää äänestämättä, valinta olla uskomatta vallitsevaan järjestelmään”. Toinen kuvaa, että ”ei ole olemassa tilannetta, jossa ei vaikuta – tekemättä jättäminen on yhtä lailla vaikuttavaa toimintaa kuin aktiivinen toiminta. Se on valinta, joka tuottaa vaikutuksia.”

Keskusteluissa nostettiin esiin myös vaaleihin perustuvaan edustukselliseen demokratiaan liittyviä ongelmia, sillä äänestämisen tuo näkyviin monia demokratian valuvikoja. Yhdessä keskustelussa todetaan, että ”edustuksellinen demokratia on siihen osallistuvalla jatkuvaa suosion mittauttamista ja sen varassa toimimista, mikä itsessään heikentää demokraattista prosessia”.

Joillekin keskustelijoille on haastavaa ymmärtää puolueiden eroja. Toisia huolestaa, ”että paremman koulutuksen omaavat ja hyväosaiset äänestävät aktiivisemmin, mutta vasemmistopuolueiden kannattajat eivät äänestä”. Samaan aikaan myös epäillään, ”onko jokainen kyvykäs päättämään kaikista asioista? Hyvä, että suuret päätökset tekevät henkilöt, joilla on enemmän tietoa asioista”.

Joistakin osallistujista tuntui ristiriitaiselta, että ”isoin äänestysprosentti on presidentinvaaleissa, mutta presidentillä on kaikkein vähiten valtaa, kunnallisvaaleissa on alhaisin prosentti, mutta se olisi jokaisen mahdollisuus eniten vaikuttaa omiin asioihinsa ja niitten hoitamiseen”. Vaaleissa äänestämisen on siis tärkeää, mutta se toteuttaa demokratiaa vaillinaisesti.

Tämä johtaa keskustelijoita pohtimaan demokratian muunlaisia merkityksiä ja tapoja toteuttaa kansanvaltaa. Osaa ”ihan jopa häiritsee se, miten ymmärretään demo-

”Onko se demokratiaa, jos 40 prosenttia kansasta äänestää?”

kratian ydin niin, että käydään äänestämässä”. Yksi osallistujista pohtii, että ”meidän demokratiakäsityksessä painottuu puhe poliittiseen järjestelmään, toi toinen puoli on demokraattinen elämäntapa, joka on laajempi ja jonka pitäisi koskettaa meitä kaikkia”. Demokraattinen elämäntapa ei kuitenkaan tunnu kaikista realismilta: ”Jos se olisi elämäntapa, se tuntuisi saavuttamattomalta. Mitä se demokratia on ja mitä sillä edistetään ja kenelle se on tarkoitettu?”

”Mua kiinnostaa se, miten ihmiset vois nähdä itsensä demokraattisina toimijoina muutenkin kuin äänestäjinä.”

Lukuisat vaikuttamismahdollisuudet

Demokratian todeksi eläminen ei rajoitu politiikkaan ja vaaleihin. Demokratian puolustusdialogien järjestäjien kirjo kuvaava osaltaan sitä, kuinka erilaisilla järjestöillä on keskeinen rooli demokraattisen yhteiskunnan tukipilareina ja kuinka aktiivinen kansalaisyhteiskunta on merkittävä osa demokratiaa. Keskustelijoilla olikin kokemusta niin yhdistys- ja järjestötoiminnasta, vapaaehtoistyöstä, asukasyhdistyksistä, oppilaskunnista, vanhempainoimikunnista, asiakasraadeista, kansalaisaloitteista, kansalaispaneelista kuin osallistuvasta budjetoinnista.

Kuten äänestämisen yhteydessä, niin dialogeissa pohdittiin myös näiden vaikutuskeinojen hyviä ja huonoja puolia. Joskus kansalaisaktivismi tuntuu puurtamiselta, mutta esimerkiksi ”konkreettinen osallistuminen vaikkapa vieraslajin torjuntaan koettiin

palkitsevana ja helppona tapana osallistua”. Kuntien osallistuvassa budjetoinnissa on kyse pienistä rahoista, mutta se *”voi lisätä kuntalaisten mielenkiintoa yhteisten asioiden hoitoon*”. Erilaisten esimerkkien kautta ihmiset saavat myös toivoa vaikuttamisen mahdollisuuksiinsa: *”Pidetään hyviä esimerkkejä yllä, kun esimerkiksi joku ihmisryhmä on onnistunut vaikuttamaan asioihin.”*

Joillakin keskustelijoista oli kokemuksia myös kansalaisaktivismista, jossa turvautaan näkyviin ja epätavanomaisiin vaikutuskeinoihin. Aktivismi nähtiin keinona vaikuttaa yhteiskuntaan silloin, kun muut toimet eivät tunnu riittävän. Sitä harjoittamalla voi *”vaikuttaa epäkohtiin valtavirtapoliittisessa päätöksenteossa ja vaikuttamiskulttuurissa*”. Aktivismin nähtiin myös herättelevän ihmisiä demokratian perusasioihin. Tämä näkyy esimerkiksi Elokapinan kansalaistottelelemattomuudessa: *”miten ne jotka ovat joutuneet odottamaan kadulla, miten ne suhtautuvat niihin kadulla istujiin, jotka eivät sovi heidän maailmankatsomukseen, mun mielestä demokratia kiteytyy niissä kohdissa – ei siinä, että kaksi tyyppiä istuu vastapäätä pöydän ääressä.”*

Myös teknologian kehitys muokkaa vaikutusmahdollisuuksia demokratiassa. Erityisesti *”nykyiset informaatioteknologian tekniikat ja käytänteet antavat valtavia mahdollisuuksia laajentaa demokraattisia toiminta- ja informaatiokanssakäymisen menetelmiä ja voimme omaksua yhdessä avoimia demokraattisen toiminnan menetelmiä*”. Etenkin nuorten ajatellaan haluavan vaikuttaa institutionaalisten tapojen ohella tai jopa niiden sijaan uusilla keinoilla, *”kuten somejaot, somekampanjat, some tukee oman äänen kuulumista ja mahdollistaa erilaisten asioiden tuomista keskusteluun*”. Sosiaalisessa mediassa on sekä *”mahdollista organisoida demokratiaa puolustavia mielenosoituksia ilman yksittäistä johtohahmoa*” että *”muokata mielipiteitä sekä digitaalisesti että analogisesti*”.

Uudenlaiset vaikutuskanavat voivat avata väyliä myös uusille sisällöille ja niiden myötä

syntyville laajemmille yhteiskunnallisille seurauksille. Yksi keskustelijoista kokee, että sosiaalisessa mediassa ilmaistut *”subjektiiviset, arkiset kirjoitukset omista ajatuksista, tunteista ja kokemuksista purkavat polarisatiota ja voivat rakentaa yhteisöjä*”.

Yhdessä keskustelussa kuitenkin huomautetaan, että *”me ollaan tosi tekstipainotteinen yhteiskunta*”. Olisi huomioitava, että *”kaikki eivät halua osallistua minkään sanallisen ilmaisun kautta*”. Joillekin omalta tuntuva keino voi olla esimerkiksi *”visuaalinen ilmaisu, sillä lailla pystyy kertomaan paljon enemmän asioita kuin se että jonkin paraatiin vie mielipiteensä tai muun*”. Vaikuttamisen muotojen moninaisuuden tulisi siten heijastaa kansalaisten moninaisuutta.

Demokratia arjessa: yhdenvertaisuutta, turvallisuutta ja vapautta

”Oikeus saada mahdollisuuksia, oikeus saada apua, olla erilainen, tulla arvostetuksi erilaisuuteni vuoksi, oikeus uskoa, että demokratia auttaa kaikkia.”

Keskustelijoiden mielestä *”demokratia tuo turvallisuutta arkeen*”. Tämän ajatellaan perustuvan demokratiassa vaalittuun pyrkimykseen kohdella kaikkia ihmisiä yhdenvertaisesti. Demokraattisessa yhteiskunnassa *”jokaisella on mahdollisuus tuntea olevansa turvassa riippumatta taustoistaan tai elämäntilanteestaan*”. Tähän liittyvät keskeisesti ihmisoikeudet: *”jokainen voi olla oma itsensä ja tulee kuulluksi, vaikka kuuluukin vähemmistöön*”. Demokraattisessa yhteiskunnassa *”pystyy turvallisesti olemaan oma itsensä ja elämään oman näköistään elämää*”. Yhdenver-

taisuuden ja omien oikeuksien merkityksen täytyy siis olla jotain muuta kuin sanahelinää, ja tuntua omakohtaisesti: ”yhdenvertainen yhteiskunta perustuu kokemukseen – saatutettu kun jokainen yksilö kokee olevansa osallinen ja yhdenvertainen.”

Demokratian synnyttämällä turvallisuudella on useita ulottuvuuksia. Turvallisuus tarkoittaa myös ”luottamusta erilaisten ihmisten ja kansalaisten ja hallinnon välillä” sekä ”halua ja tekoja toimia yhteiseksi hyväksi ja kunnioittaa kaikkia”. Demokratiaan kuuluu julkisuusperiaate, eli julkisen hallinnon toimintatapojen ja päätösten avoimuus, muistutetaan keskusteluissa.

Vähemmän demokraattisissa maissa eläneet tai näiden yhteiskuntien elämää seuranneet keskustelijat pohtivat niissä vallitsevaa turvattomuutta ja siitä juontuvaa vapauden puutetta: ”Vapautta ilmaista itseään ei ollut, koska koskaan ei voinut tietää, kehen voi luottaa ja kuka ilmiantaa. Vapauden puute arjessa oli hirveää.” Vapauden puute saattaa johtaa siihen, että demokratian idea jää ihmisille epäselväksi. Yksi keskustelijoista kuvasi, kuinka hän ei edellisessä kotimaassaan ”ollut selvittänyt itselleni, mitä tarkoittaa demokratia ja mihin sitä tarvitaan”. Suomessa ”tunsin yhtäkkiä olevani demokraattisessa maassa. Eikä se tarkoita minulle enemmistöä, vaan sitä, että demokratia on sellainen tilanne, jossa kuka tahansa, joka kuuluu vähemmistöön, tuntee itsensä täysivaltaiseksi kansalaiseksi”.

Demokratian tuoma turvallisuus antaa myös mahdollisuuden olla eri mieltä ja ilmaista se. Eräs keskustelijoista kiteyttää sen näin: ”oppositioajattelu on mahdollista ja se on turvattua.” Hän jatkaa kuvaamalla moniäänisyydestä syntyviä hyötyjä: ”oppositioajattelu tekee päätöksenteosta harkitumpaa ja moninaisuus tulee esille.” Kaiken kaikkiaan ”demokratia selviää parhaiten yhteiskunnassa, jossa on paljon hyvinvointia, mahdollisuuksia ja näköaloja”, kiteyttää yksi osallistujista.

Valta on enemmistöllä, mutta kaikkia pitää kuunnella

Lukuisissa keskusteluissa päädyttiin pohtimaan enemmistöjen ja vähemmistöjen keskinäisiä suhteita. Demokratialle leimallisena pidettiin sitä, että päätökset tehdään enemmistön ehdoilla, mutta vähemmistöillä on mahdollisuus saada äänensä kuuluville. Demokratiassa ”keskustelu käydään yhdessä, mutta päätökset tekee enemmistö”, kiteytetään dialogeissa. ”Enemmistön mielipide hyväksytään vaikkei itse olisi samaa mieltä”, sanoittaa eräs osallistujista.

Enemmistön valta ei kuitenkaan ole aivan yksiselitteistä, vaan siihen liittyy monia kysymyksiä ja ongelmia. Kaikki eivät ensinnäkään luota siihen, että kansan enemmistön ääni tulee kattavasti kuultua: ”Aina kun jokin päätös tehdään, sanotaan, että tätä haluaa kansa. Mutta eihän kukaan kansalta kysy. Useimmiten. Joskus vain. Niin että minusta tuntuu, että kukaan ei ota huomioon kansan mielipidettä.” Yhdessä keskustelussa myös pohditaan, että ”jos jokaisella on yhtäläinen valta päättää yhteisistä asioista, niin käytännössä kenelläkään ei ole valtaa”. Keskustelijoita askarruttaa, että ”kenen oikeus on oikea, jos jokaisella on oikeus sanoa sanottavansa ja mielipiteensä?”

Enemmistön valta saattaakin alkaa muuttua uhaksi demokratialle. Yksi keskustelija ajattelee, että ”demokratiasta on tullut enemmistödiktaturia, ja sitä käytetään häikäilemättömästi vallan keskittämiseen”. Keskusteluissa myös muistutetaan, että demokratia ei aina tarkoita, ”että ajaa liberaaleja ja edistyksellisiä arvoja”. Enemmistön tahto voi olla myös ”suuntautumista konservatiivisempaan suuntaan ja senkin täytyy olla hyväksyttävää”. Brexitä käytetään eräässä keskustelussa esimerkkinä tilanteesta, jossa ihmiset ”eivät olleet tyytyväisiä tilanteeseen. Vaikka ihmiset päättävät huonosti, se kuitenkin kuuluu demokratiaan, tietynlainen vapaus”.

Demokratiassa vaaditaan ”toisenlaisten mielipiteiden arvostamista ja toisenlaisten mielipiteiden ja arvomaailmojen kestämistä”, jotta kaikilla on mahdollisuus olla keskustelussa ja päätöksenteossa mukana. Yksi osallistujista kuvaa, kuinka ”demokratiassa on kyse maailman ja itsen ymmärtämisestä ja sen jakamisesta muiden kanssa”. Tähän liittyy

kuitenkin suuri haaste: ”en ole koskaan ajatellut tuntemattomia ihmisiä – miten voimme kuulla meille tuntemattoman maailman ääniä?” Demokratian edistäminen niin politiikassa kuin ihmisten arjessa edellyttää jatkuvasti laajenevaa horisonttia, jossa kutsumme mukaan niitä ihmisiä, joita emme ole vielä kuulleet.

Kuva 1. Keskustelijoiden demokratialle antamia merkityksiä.

5 Keitä kaikkia demokratiaan kuuluu?

”Mikä on meidän ihannekansalainen demokratiassa? Millaista kansalaisuuden ihannetta tiedostamattamme ylläpidämme?”

Demokratia määritellään kansanvallaksi, mutta monissa dialogeissa heräsi kysymys siitä, ”mikä on kansa?” ja ”kuka kokee olevansa osa kansaa?” Euroopassa vallitseva sotatilanne herättää myös kysymään, ”kun puolustamme Suomea, mitä oikeastaan puolustamme. Puolustammeko vain suomalaisia ja suomalaisuutta vai pitäisikö puolustaa kaikkia täällä olevia ja asuvia ihmisiä?” Keskustelu demokratiasta johti siten myös pohtimaan, kuuluuko demokratia kaikille ja ketkä mahdollisesti jäävät sen ulkopuolelle. Yksi keskustelijoista kuvaakin, kuinka keskustelu demokratiasta ”tuo pintaan kokemuksia irrallisuudesta, ulkopuolisuudesta ja vieraudesta”. Useissa dialogeissa nostettiin esiin ryhmiä, joiden kuuluminen demokratiiaan ei ole ilmeistä. Samalla kyseenalaistettiin pinttynyttä käsityksiä ”ihannekansalaisista”.

Lasten ja nuorten osallisuus ja demokratiakasvatus

”Eikö demokratiaa saadakaan äidinmaidossa? Siis sille on jotain tehtävä!”

Monissa dialogeissa päädyttiin pohtimaan lasten ja nuorten roolia demokratiassa. Erityisen tärkeänä pidettiin sitä, että demokratian elinvoimaisuuden vuoksi huolehditaan lasten ja nuorten osallisuudesta yhteiskunnassa. Samalla korostettiin, että demokratiakasvatuksella voidaan ylläpitää ja

uudistaa demokratian ylisukupolvista jatkumoa.

”Lapsista kasvaa äänestäjiä, osallistujia ja politiikan tekijöitä, niin itsestään selvää kuin se onkin, mutta on oikeasti totta”, kuvaa yksi osallistujista. Keskustelijat uskovat, että kasvamme demokratiaan jo varhaisvuosinamme: *”Hetä päiväkodista opimme, miten toimitaan.”* Toinen osallistuja kuvaa, kuinka *”aikuisena muistaa, jos lapsena otetaan pienissä asioissa huomioon, äitiä kiinnostaa mitä mä haluan syödä tai koulussa mitä näytelmää lähdetään tekemään”.* Demokraattisen elämäntavan näkökulmasta onkin tärkeää tuottaa lapsille osallisuuden kokemuksia ja vahvistaa heidän itsetuntoaan: *”minä olen tärkeä, minun tarinani on tärkeä, kiitos että kerroit oman tarinasi.”*

Osallisuuden kokemukset eivät kuitenkaan synny itsestään ja monet toimintatavat eri yhteisöissä itse asiassa ehkäisevät niitä. Esimerkiksi *”koulu instituutiona sisältää rakenteellisia epäoikeudenmukaisuuksia ja demokratian vastaisia käytäntöjä”.* Keskustelijat tiedostavat, että vaatii aikuisilta paljon, että *”me uskalletaan luottaa lasten sisällön suunnitteluun ja ottaa itse rooli niiden puitteiden tukijana”.* Esimerkiksi *”koulun toimintakulttuuria tulisi kehittää sellaiseksi, että lasten ja nuorten osallisuutta tuettaisiin ja käytännössä harjoiteltaisiin demokraattisen vaikuttamisen taitoja koulun arjessa”.* Tähän kuuluu, että *”oppilailta ja opiskelijoilta tulisi olla aito mahdollisuus vaikuttaa kouluuyhteisössä, ja vaikuttamisen mahdollisuuksia tulisi kasvattaa iän karttuessa”.*

Kouluilla ja varhaiskasvatuksella onkin keskustelijoiden mielestä aivan keskeinen

rooli demokratiakasvatuksessa. Yksi osallistujista kuvaa, kuinka *”kaiken perusta on kansan sivistyksen ylläpitämisessä ja sen opettamisessa, eli keskeisessä asemassa ovat koululaitokset – on pidettävä kiinni laadukkaasta koulutusjärjestelmästä ja tähän tulisi panostaa”*. Keskusteluissa nostetaan esille toiminnallisia ja osallistavia menetelmiä pedagogisena toimintatapana, joka edistää demokratiaa. Demokratian oppiminen on pitkälti sidoksissa yhdessä toimimisen taitojen omaksumiseen. Osallistujien mielestä on tärkeää, että kouluissa kokeillaan erilaisia tapoja osallistua yhteisiin asioihin, jotta jokainen löytää niistä omansa. Samalla voidaan selittää *”miksi joku asia ei päätyneenkään siihen, mitä joku nuori toivoi”*, onhan *”hyvin tärkeä taito demokratiassa myös pettymysten toteaminen”*.

Kouluilla nähdään olevan merkittävä rooli erityisesti heikommassa asemassa olevien lasten lähtökohtien vahvistamisessa. Eräs keskustelijoista toivoo, että *”jos kodista ja perhepiiristä ei tule tällaista ajattelua, niin toivottavasti kouluissa jaksetaan viedä hyvää sanomaa demokratian arvoista eteenpäin”*. Toinen jatkaa, että *”kun tiedetään miten poliittinen osallistuminen tai kiinnittyminen periytyvät primääriperheestä, tällä hetkellä kasvavien lasten poliittisen kiinnittymisen turvaaminen on aika hyvä investointi demokraattiseen kulttuuriin ja osallistumiseen ja säilymisen tulevana vuosikymmeninä”*.

Samaan aikaan *”kouluissa on tärkeä korostaa sitä, miten haavoittuva demokratia on”*. Haavoittuvuus johtaa myös pohtimaan demokratiakasvatuksen riittävyttä. Osallistujia askarruttaa, *”missä määrin ja missä laajuudessa opetussisältö demokratian osalta on sisällytetty opetusohjelmaan ja sisältääkö se äänestysaktiivisuuteen vaikuttavaa opetusta?”* Kaikkea taakkaa ei kuitenkaan haluta sälyttää kouluille. Keskustelijat muistuttavat, että koulujen ohella myös järjestöillä on merkittävä rooli *”kansalaisvaikuttamisen*

osaajien kasvattajina ja demokratian turvaajina”.

Lasten ja nuorten demokraattiseen osallisuuteen liittyy kuitenkin paradoksi: *”demokratia on lainsäädännöllisesti tarkoitettu vain aikuisille”* ja siksi lapset on *”suljettu demokratian ulkopuolelle”*. Nuoret ovat ryhmä, jonka osallistuminen ja passiivisuus puhuttaa keskustelijoita erityisesti: *”Äänestysaktiivisuuden seuraaminen on huolestuttavaa, äänestävätkö nuoret tulevaisuudessa?”* Toisaalta *”etenkään nuorille äänestäminen ei ehkä ole demokratian kruunu”*.

Keskustelijat uskovat, että *”suurimmalla osalla nuoria on mielipide, vaikka joku asia, joka ärsyttää. Ei kellekään kaikki ole ihan sama. Ei vain ole jaksamista vaikuttaa, tai se on noloa, pitäisi olla tapoja kertoa ja tulla mukaan”*. Esimerkiksi ilmastonmuutoskeskustelu kuitenkin osoittaa, *”että nuoret ovat kiinnostuneita ja vaikuttavat ja haluavat vaikuttaa, mutta se ei aina tule näkyviin”*. Moni keskustelijoista tuumii, että *”15–16-vuotias voi olla jo monesti törmännyt mahdottomuuteen, että mielipiteellä ei ole väliä. Mielipidettä pitäisi kysyä varhaisemmassa vaiheessa, jotta kasvetaan rohkeuteen”*.

Keskustelijat toivovat, että päättäjät tekisivät enemmän yhteistyötä esimerkiksi nuorisovaltuustojen kanssa. Lasten ja nuorten pitäisi päästä *”valitsemaan ja vaikuttamaan päätöksiin kunnallispolitiikan keinoin, muun muassa kaupunginhallituksen ja -valtuuston toiminnan tapaisesti”*. Toisaalta *”nuorisovaltuustoon voivat tulla valituksi nuoret, jotka ovat muutoinkin jo tosi suosittuja, menestyviä ja osaavat puhua, jolloin hiljaisemmat ja ujut jäävät taka-alalle. Heidänkin ääni pitäisi saada kuuluville”*. Tämä vaatisi *”osallisuusosaamista päättäjille ja työntekijöille”* ja riittävästi resursseja, aikaa ja osaamista. On yhteiskunnallinen arvovallinta, panostetaanko siihen, että kaikki pääsevät mukaan demokratiaan.

Heikommassa asemassa olevien vaikutusmahdollisuudet

”Kun elämä on tasapainossa, on helpompaa osallistua demokratiaan”, toteaa yksi osallistujista. Keskustelijat ovat huomanneet, että heikompiaisilla tai vaikeissa elämäntilanteissa olevilla ihmisillä ”heikkenee mahdollisuus osallistua demokraattiseen päätöksentekoon ja demokraattiseen keskusteluun”. Myös koronapandemia ”kohteli kaltoin heitä, joilla jo valmiiksi menee heikosti”.

Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa tiettyjen ihmisryhmien osallisuus heikkenee entisestään: *”Heikoimpien ääntä ei jaeta.”* Heikommassa asemassa olevien ihmisten rooliin yhteiskunnassa kristallisoituu jotain olennaista demokratian perimmäisestä luonteesta, sillä *”demokraattinen järjestelmä, tai mikä tahansa valtio- ja hallintomuoto, kiteytyy siihen, miten kohdellaan huonoimmassa asemassa olevaa”.*

Jos heikommassa asemassa olevien ihmisten tarpeita ei huomioida yhteiskunnassa laajasti, niin sillä on suoria vaikutuksia demokratian toteutumiseen. Dialogeihin osallistuneet vammaiset ihmiset nostavat esille, että elämä on välillä *”väsyttävää ja toistuvien perusoikeuksien perusteluprosessia”,* jossa *”pitää hokea uudelleen ja uudelleen, että vammaisilla on oikeus tulla kuuluksi”.* Yksi keskustelijoista toteaa, että *”jos vammaisilla ei ole mahdollisuutta osallistua koulutukseen, työelämään tai elämän eri osa-alueille, niin eihän nämä ihmiset ole niin helposti poimittavissa vaikuttamaan”.* Toinen jatkaa, että *”miten me saataisiin ymmärtämään, että erilaiset haavoittuvuudet ovat normaalia ja halutaan ottaa kaikki mukaan”.*

Keskustelijoita askarruttaa monien yhteiskunnallisten toimijoiden ymmärryksen puute: *”esimerkiksi syvästi kehitysvammaiset, joilla on sama arvo kuin muillakin, heidän mielipidettään ei saada kuuluviin, kuulemiselle pitää antaa aikaa ja löytää ne menetelmät”.* Tällaiset epäkohdat valottavat koko demokratiamme tilaa: *”kenen ääni kuuluu ja*

kenen ääntä kuunnellaan?”, ”kuuluuko vain kovimmalla puhuvan ääni?” ja ”millä tavalla huomaamme äänet tai signaalit, jotka ovat peitossa ja piilossa?”

Maahanmuuttajat – yhteiskunnan ulkoreunalla?

Maahanmuuttajataustaisilla keskustelijoilla oli hyvin vaihtelevia kokemuksia mahdollisuudesta kiinnittyä suomalaiseen yhteiskuntaan. Osalle Suomi näyttäytyi vahvana demokratiana, ja erityisesti vaalit antavat kouriintuntuvan kokemuksen tasavertaisesta kansalaisuudesta: *”olen nyt asunut Suomessa kolme vuotta ja voin jo äänestää vaaleissa. Se hämmästyttää minua. Minuun teki vaikutuksen, että kutsukirje kunnallisvaaleihin tuli suomeksi, ruotsiksi, arabiaksi, englanniksi ja venäjäksi. Otin sen kuin on se olisi ollut kutsu minulle henkilökohtaisesti.”*

Maahanmuuttajataustaisista nuorista osallistujista osa koki elävänsä kahdessa eri yhteiskunnassa, joiden kaksia eri arvoja heidän täytyy noudattaa. Heitä huolettivat tiukat asenteet toisten ihmisten erilaisia arvoja kohtaan, ja he toivoivat kunnioitusta erilaisten ihmisten välille. Samalla nuoret toivoivat, että heillä olisi vapaus ilmaista itseään omien arvojensa pohjalta.

Dialogeissa nousi esille myös ulkopuolisuuden ja yhteiskunnasta ulos jäämisen kokemuksia. *”Mitä ikinä määrittelemme kansaksi, me maahanmuuttajina olemme sen ulkopuolella. Me emme ole kansalaisia tässä maassa”,* toteaa yksi osallistujista. Keskustelijat myös kertovat, miten maahanmuuttoa koskeva lainsäädäntö kuvaa demokratian tilaa maahanmuuttajan näkökulmasta: *”Minulla ei ole samoja mahdollisuuksia, joten ei tämä ole kovin demokraattista minulle.”* Eräs osallistujista luonnehtii ongelmaa seuraavasti: *”Demokratia on järjestelmä, joka takaa tiettyjä oikeuksia kansalaisille yhdenvertaisina, mutta me olemme ulkopuolisia*

suhteessa kansalaisuuteen. Siksi demokratia on meille etuoikeus.”

Käytännössä ulkopuolisuus ja kokemus vajaaksi jäävästä kansalaisuudesta voi tarkoittaa esimerkiksi haasteita oleskelulupien kanssa, mahdottomuutta tehdä omaa osamista vastaavaa työtä, sekä jatkuvaa epävarmuutta omasta ja perheen tulevaisuudesta. Nämä vaikeudet lisäävät kuormitusta, joka syntyy jo pelkästään siitä, että on muuttanut uuteen maahan ja elää itselle vieraassa yhteiskunnassa. *”Koska en ole kotoisin eurooppalaisesta maasta, minulla on vielä enemmän ongelmia”*, toteaa yksi osallistujista.

Oikeuksien rajaaminen henkilön taustan mukaan koetaan väkivallaksi: *”Väkivalta voi olla henkilökohtaista, rakenteellista ja kulttuurista”*. Erään osallistujan mukaan *”kotouttamisohjelmat opettavat, kuinka ulkomaalaisten tulisi käyttäytyä tai olla kuin suomalaiset”*. Voidaan kuitenkin kysyä, eikö kaikkien ihmisten tasa-arvoisuuteen pyrkivässä demokratiassa haasteen tulisi olla molemminpuolinen?

Monilajinen yhteisö demokratiassa

”Miten eläinten oikeudet demokratiassa toteutuvat?”

Joissakin keskusteluissa kyseenalaistetaan demokratian ihmiskeskeisyys ja peräänkuulutetaan eläinten ja monilajisen yhteisön oikeuksia demokratiassa. Tämä pohdinta kumpuaa uusista tavoista ajatella ihmisen paikkaa maailmassa, jossa ihmisen toiminta

uhkaa muiden lajien olemassaoloa. Ihmisen ymmärtäminen osaksi monilajista yhteisöä tarkoittaa, että myös demokratian tulisi kehittyä sen mukaisesti.

Keskustelijoiden mukaan demokratia voi tarkoittaa myös sitä, että *”muilla lajeilla tulee olla olemassaolon oikeus siinä missä meilläkin”*. Tästä näkökulmasta esimerkiksi eläimet tulisi huomioida demokratian kehittämisessä, sillä *”pienen eläimen puolustamisen kautta päästään kiinni siihen mikä on arvokasta, mikä demokratiaa, mikä on kansa”*. Samalla demokratia kytkeytyy kokonaisvaltaisesti monilajisen yhteisön hyvinvointiin: *”yksilö ei voi voida hyvin, jos monilajinen yhteisö ei voi hyvin”*.

Ihmiskeskeisyyden ylittävä demokratia vaatii, että *”systeemitason ajattelua ja keskinäisriippuvuuksien tunnistamista on lisättävä. Tällöin teemme näkyväksi myös sen, kuinka oma hyvinvointimme riippuu muiden sekä ympäristömme hyvinvoinnista”*. Demokraattinen yhteiselo monilajisessa yhteisössä *”antaa uuden kulman siihen, miten metsien, vesistöjen ja eläinten käytöstä ja kohtelusta ajatellaan ja tulisi ajatella”*.

Eräs keskustelijoista muistuttaa, että meillä voisi olla *”opettajia lähempänä kuin luulemmekaan, jos osaamme vain tunnistaa ja tunnustaa arvon totutun boksen ja ihmiskeskisen maailman ulkopuolisissa näkökulmissa yhteiselämään”*. Joillekin osallistujille tämä merkitsee *”yhdistymistä ikaikaiseen viisauteen”* ja luontoon yhteydessä olevia tietämisen ja elämisen tapoja. Näiden näkemysten valossa demokratian rajat eivät ole lukkoon lyötyjä, vaan ne voivat koko ajan muuttua, kun opimme uutta meitä ympäröivästä maailmasta ja moninaisesta luonnosta.

6 Demokratia uhattuna

Demokratian puolustusdialogeissa keskusteltiin luonnollisesti demokratiaan kohdistuvista uhista. Osallistujat olivat tietoisia siitä, että demokratia ei synny ja säily itsestään, vaan sen eteen täytyy ponnistella. Tärkeimmiksi demokratian uhkatekijöiksi nostettiin kansalaisten passiivisuus, rahavallan vaikutukset yhteiskunnassa, puutteet päätöksen teon saavutettavuudessa ja avoimuudessa, yhteiskuntien kehitys kohti autoritäärisyyttä sekä kriisitilanteet.

Demokratia on vaikeaa, epätäydellistä ja keskeneräistä

”On vaikeaa yrittää olla demokraattinen.”

Sekä Suomessa että ulkomailla pidetyissä keskusteluissa todettiin yhtä lailla, että hyveistään huolimatta demokratia ei ole helppoa. Yksi keskustelijoista kuvaa sitä jopa *”tuskalliseksi”*. Tämä liittyy ensisijaisesti erilaisten näkemysten yhteensovittamiseen ja tästä syntyviin ristiriitoihin ja konflikteihin. Lisäksi demokratia on usein hidasta ja välillä myös monimutkaista. Se vaatii aikaa, kuuntelemista ja kuulluksi tuleamista, luottamuksen rakentamista ja osallisuutta tukevia yhteiskunnallisia rakenteita. Asioiden ratkominen yhdessä, isolla porukalla ja sovittujen sääntöjen puitteissa ei tapahdu aina helposti, eikä käden käänteessä.

Dialogeissa demokratian vaikeus ja epätäydellisyys näyttäytyivät yhtäältä tosiasiaina, jotka meidän on vain hyväksyttävä,

ja toisaalta jatkuvana demokratian kehittämisen haasteena. Eräs keskusteluun osallistuneista nuorista toteaa, että *”isäni ja yksi opettaja ovat sanoneet, että demokratia ei välttämättä ole hyvä, mutta se on kuitenkin paras kehitystä huonoista vaihtoehdoista”*. Samaan aikaan monia keskustelijoita huolestaa, kuinka Suomessa *”on tuudittauduttu yhteiskunnalliseen vakauteen”*, jossa *”demokratiaa pidetään itsestäänselvyytenä”*. Demokratia *”ei ole Mount Everest, jonka huipulle kiipeät, ja kas, pääsit huipulle ja nyt kaikki pysyy ikuisesti tällaisena”*.

Useissa keskusteluissa todetaan, että demokratia ei koskaan ole valmis, vaan ennemmin *”ihanne, jota ei ehkä saavuteta koskaan täydellisesti, mutta se on hyvä tavoitella”*, jonka *”eteen pitää tehdä jatkuvasti töitä”*. Ihmisten mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa on jatkuvasti edistettävä: *”vaikka uskon edustukselliseen demokratiaan, on välttämätöntä, että kehitämme niitä tapoja, joiden avulla ihmiset voivat osallistua joka-päiväisessä elämässään esimerkiksi keskusteluun ja tuoda esille tärkeiksi pitämiään muutosta edellyttäviä asioita”*. Erään keskustelijan sanoin: *”kynnykset pitäisi hioa mataliksi ja saranat rasvata”*.

Yleisesti keskustelijat uskovat, että *”demokratian arvopohja, vapaus, oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo, ovat isoja asioita”*. Yhdessä keskustelussa todetaan, että *”kun edistää sivistystä, dialogia, kohtaamista, solidaarisuutta, vastuullisuutta, kohtuullisuutta, kestävyyttä ja toivoa, edistää samalla demokratiaa”*.

Kansalaisten passiivisuus – huonosti toimivan kansanvallan syy ja seuraus

Keskustelijat ovat kautta linjan huolissaan siitä, että demokratiaa heikentää ihmisten passiivisuus: ”Ei ole aina helppo puolustaa demokratiaa, on joskus helpompi jäädä sivustakatsojaksi.” Passiivisuuteen nähdään monia syitä. ”Osalle ihmisistä se on luontainen tapa toimia, luotetaan, että muut hoitaa, eikä itse tarvitse puuttua moniin asioihin”, uskoo yksi keskustelijoista. Toisaalta ”jotkut ajattelevat, että kun asiat ovat kohtalaisen hyvin, ei tarvitse osallistua”. Kansalaisten passiivisuutta saattaa myös ruokkia se, että ”yksilökeskeinen kuluttajamoodi on vallalla Suomessa, ei tunnisteta omaa roolia yhteiskunnallisena toimijana”. Yksi keskustelijoista kysyykin, ”onko Suomessa pahin demokratian uhka merkityksettömyyden kokemus, tylsyyt?”

Yhteiskunnallista osallistumista voi estää myös kokemus siitä, ”että siitä osallistumisesta ei ole mitään hyötyä”. Eräällä keskustelijalla on ”tuttavia, jotka ovat luopuneet yhteisten asioiden ajamisesta esimerkiksi paikallispolitiikassa, koska ovat kokeneet liian hidastempoiseksi tavaksi viedä asioita eteenpäin”. Jotkut asiat taas tuntuvat niin isoilta, että oma vaikutusmahdollisuus tuntuu olemattomalta: ”Isompiin juttuihin, esimerkiksi pakotteisiin, ei oikeastaan pysty vaikuttamaan.” Joskus kyse voi myös olla siitä, että ”jos omat voimat on vähissä, niin ihmisen voimat riittävät vain itsensä korjaamiseen, ei suuriin yhteiskunnallisiin vaikuttavuustekoihin”.

Useissa keskusteluissa oltiin huolissaan siitä, että ”demokratia heikkenee sen takia, että ulkopuolisuuden kokemukset vahvistuvat ihmisten mielissä”. Moni tiedostaa, että ”ne, jotka kokevat, että päätöksentekojärjestelmä

ei ota heitä huomioon, eivät osallistu”. Esimerkiksi ”marginaaliryhmät, jotka eivät saa edustusta, turhautuvat”.

Kansalaisten passiivisuuden suhteen ei kuitenkaan pitäisi jäädä toimeentuloon. Keskusteluissa todetaan, että ”demokratian vahvistamisen kannalta on tärkeää, että paikallistasolla kaikki olisivat mukana, ja eriarvoistumista ja syrjäytymistä kokeneiden näkökulmat huomioitaisiin”. Eräs keskustelija ehdottaa, että demokratiaa voitaisiin suojella vaikuttamalla erityisesti ”siihen ryhmään, rajalla olevaan porukkaan, joka vielä jollain tavalla on demokratiakiinnittynyttä, mutta on keikahtamassa osallistumisen puolelta jonnekin muualle”.

Osallisuuden edellytyksenä ”pitäisi ensin olla toimeentulo kunnossa. Sitten on hyvä olla osa jotain kannattelevaa yhteisöä. Lopulta pitää saada olla osallinen itseään koskevassa päätöksenteossa”. Yhdessä keskustelussa muistutetaan, kuinka ”osallisuuden rakentamisessa tärkeää on, kuinka ja kuinka hyvin tieto konkreettisista vaikuttamismahdollisuuksista ja -väylistä tavoittaa erilaiset ihmiset”. Passiivisuuden torjumisessa on monta tasoa ja siinä tarvitaan monenlaisia keinoja.

Rahan mahti ja taloudellinen eriarvoisuus heikentävät kansalaisten valtaa

Osaa keskustelijoista huolestaa talouden ja rahan valta demokratian toimintaan: ”Raha ratkaisee, miten yhteiskunta toimii.” Nämä keskustelijat kokevat, että ”demokratia on jäänyt rahavallan jalkoihin”, kun ”asioissa mennään pitkälti talous edellä ja demokratia unohtuu”. Yhtäällä talous sanelee, millaisia päätöksiä tehdään. Toisaalla taas resurssien

puute heikentää demokraattisen järjestelmän toimintaedellytyksiä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että ”lakia on helpompi jättää noudattamatta, jos ei ole rahaa sen noudattamiseen”.

Taloudellisten näkökohtien korostuminen yhteiskunnassa muuttuu joidenkin osalta huoleksi siitä, ”estävätkö nykyiset taloudellista ja materiaalista hyvinvointia painottavat hyvinvoinnin mittarit demokratian toteutumista?” Keskustelijat toivovat, että ”raha ei saisi liian suurta arvoa päätöksenteossa, vaan ihmisten terveys, keskinäinen hyvinvointi, ympäristö, sitten vasta talous”.

Myös taloudellisten resurssien epätasainen jakautuminen uhkaa demokratiaa. Varallisuuden määrä tarkoittaa usein suurempaa poliittista vaikutusvaltaa. Erästä osallistujaa huolestuttaa, että ”suuryritykset saavat helposti tukea kunnanvaltuutetuilta ja jyräävät läpi omat päätöksensä”. Toisia huolestuttaa monikansallisten yritysten tai niiden keulahahmojen vallankäyttö: ”onko näiden ihmisten vallankäyttö enää demokraattisten järjestelmien kontrollissa?” Suurrikkaiden valta näkyy myös globaalilla tasolla, jossa kaikkien ihmisten elämään voi vaikuttaa ”joku heppu, joka ostaa Twitterin, koska ei tykkää sen moderointikäytännöistä”.

Päätöksenteon etäisyys ja salamyhkäisyys lisäävät epäluottamusta

Päätöksentekoon peräänkuulutetaan lisää avoimuutta useissa keskusteluissa. Avoimuutta tarvitaan lisää monella rintamalla poliittisten toimijoiden rahoituksesta aina yksittäisten päätösten taustoihin. ”Kaikki vaalirahoitus pitäisi olla julkista”, toivoo yksi keskustelija. ”Usein tuodaan päätösesitys muutama päivä ennen päättävää kokousta, eikä pystytä käymään julkista keskustelua”, harmittelee toinen. Erään osallistujan mukaan ”jos pääset sinne eduskuntaan niin se lopulta tasapäästä ja muokkaa ne ihmiset,

jotka voivat olla omaa mieltään ennen sinne menoa. Puoluekuri muuttaa ihmistä ja luo epäluottamusta”. Samaan aikaan toiset epäilevät, ”voiko asioita saada kunnolla oikeasti eteenpäin, jollei ole jonkinlaista ryhmäkuria?”

Kansalaisten on vaikea käyttää valtaansa, jos monet olennaiset asiat politiikassa jäävät pimentoon. Erään osallistujan mukaan ei ole todellista demokratiaa, ”että kansa saa kerran neljässä vuodessa valita kansanedustajat, ja sitten neljä vuotta katsella, mitä siitä tuli”. Yhdessä keskustelussa myös todetaan, että ”kansalaiset äänestävät aina uusissa vaaleissa olettaen, että niiden kautta syntyy muutos, vaikka todellisuudessa demokraattisesti valittujen hallitusten mahdollisuudet toteuttaa ideologiansa mukaista talouspolitiikkaa ovat olleet käytännössä varsin rajalliset”. Etenkin kriisitilanteessa päätöksentekijöiden voi silti olla ”vaikea tehdä lyhyellä aikavälillä kansalaisilta suuria ponnistuksia vaativia ratkaisuja, mikäli niistä joutuu maksamaan kannatusmielessä kovan hinnan nurkan takana odottavissa vaaleissa”.

Osa keskustelijoista kokee, että yhteiskunnan päätöksenteko on liian hierarkkista ja elitististä: ”Nyt on liian iso kuilu ruohonjuuritason ja ylemmän päätöksenteon välillä.” Konkreettisesti päätöksenteon etäisyys kansalaisista tulee näkyviin siten, että tavallisen ihmisen ääni ei kuulu poliittisessa keskustelussa: ”Monta kertaa, kun on keskustelua asioista, niin se tapahtuu niin korkeassa arvossa olevien henkilöiden kesken, että ei tavan kansalainen voi siihen keskusteluun osallistua.” Eräs osallistujista kuvaa, kuinka ”valta on siellä huipulla ja sinne on päästävää ja siinä on ne portinvartijat ja valintaprosessi, erilaiset kriteerit, että pääsee käyttämään sitä valtaa”. Joidenkin keskustelijoiden mukaan ”populismi on pyrkinyt murtamaan kansalaisten kokemusta siitä, että äänestämällä mikään ei muutu.” Samalla se on paradoksaalisesti tehnyt joidenkin puolueiden kannoista varovaisempia ja siten osaltaan lisännyt politiikan epämääräisyyttä kansalaisten silmissä.

Väärä tieto, jyrkät vastakkainasettelut ja luottamuksen puute rapauttavat julkista keskustelua

Keskusteluissa pohdittiin myös oikeaa ja väärää tietoa ja sitä, kuinka meihin pyritään niiden kautta vaikuttamaan. Joitakin osallistujia huolestaa, kuinka ”disinformaation kautta voidaan lietsoa mielenkiintoisia lopputuloksia demokratiassa”. Väärän tiedon häikäilemätön hyväksikäyttö on kansanvaltaan itseensä sisältyvä uhka, sillä vapaata keskustelua vaaliva demokratia voi myös ”altistaa manipuloinnille ja sille, että yksinkertaistavat mielipiteet saavat ääniä”. Tilanne pahenee ihmisten etääntyessä toisistaan. Monista tuntuukin, että juuri ”vastakkainasettelun ruokkijat saavat helpommin äänensä esille”. Yhdysvaltoja pidetään huolestuttavana esimerkkinä siitä, mihin voimistuva polarisaatio eli ihmisryhmien suhteiden kärjistyminen voi johtaa. Keskustelijat kokevat, että on uhaksi demokratialle, ”jos synnytetään epäilyksen ilmapiiri, jossa kaikkia faktoja aletaan epäillä”.

Digitalisoituva yhteiskunta synnyttää myös aivan uudenlaisia uhkia demokraattiselle keskustelulle. Teknologia- ja mediayhtiöiden luomat ”algoritimpohjaiset kaikukammiot ja huomioalgoritmit” huolettavat, kun ”some voimistaa niin hyvää kuin pahaakin”. Somekeskustelun nähtiin pahimmillaan yksikertaistavan sitä monimutkaista todellisuutta, jossa elämme. Samalla se myös vääristää sosiaalisia suhteita ja ihmisen ymmärrystä itsestään: ”Some voi heikentää kykyä ymmärtää konteksteja sekä toimia yhteiskunnassa. Yhteisöllisyys katoaa, kun kuulet vain oman äänesi sosiaalisessa mediassa.”

Myöskään median rooli vallan vahtikoirana ei toteudu, jos ”kansaa ei kiinnosta poliittiset kysymykset vaan kohujutut, joille poliitikot on vapaata riistaa”. Julkisen keskustelun valheellistuminen ja kärjistyminen

tekee yhteisten asioiden hoitamisesta aiempaa vaikeampaa.

Vihaposti ja maalittaminen, tai niiden uhka, on saanut jotkut keskustelijoista miettimään tarkkaan, minkä verran ja miten somessa uskaltaa näkyä ja toimia. Demokratia rapautuu, jos ”ihmiset jotka halusivat vaikuttaa eivät uskalla lähteä politiikkaan tai tuoda mielipiteitään julki”. Keskustelijat ovat todistaneet esimerkiksi nuoriin naispolitiikkoihin kohdistuvaa hiljentämiseen tähtäävää loanheittoa, ja kuulleet ilmastotutkijoiden miettävän tarkkaan tutkimustuloksista viestimistä. Kasautuessaan tämä ”voi olla kohtalokasta avoimelle hallinnolle ja ilmapiirille, joita toivottavasti vielä pitkään tässä maassa vaalitaan”. Demokratiaa rapauttavan julkisen keskustelun korjaamiseksi kaivataan ”turvallisista tiloista toimia mediassa”.

”On haaste, että kun meitä on niin monenmoisia ihmisiä, että tavallaan en itsekään koe, että olisin hirveän rohkea aina sanomaan omat mielipiteeni. Mutta jos se ilmapiiri on sellainen, että siellä tosiaan sallitaan kaikkien ajatukset ja annetaan mahdollisuus käydä sitä keskustelua, niin silloin se on aina helpompaa ja silloin ne asiat yleensä tulee monipuolisesti esille.”

Julkisessa keskustelussa kasvava epäluottamus kohdistuu lopulta myös poliittiseen päätöksentekoon ja hallintoon. ”Jos ihmiset ei luota hallinnon tarjoamaan tietoon, miten paljon valtaa se antaa mis- ja disinformaatiolle”, pohtii yksi keskustelijoista. Demokraattinen, hyviä hallinnollisia periaatteita ja kansalaisoikeuksia noudattava yhteiskunta ei

myöskään voi ”*vastata samalla mitalla*” totuutta vääristelevien diktatuurien härskeihin temppuihin, ”*koska me menetettäisiin se mitä me puolustetaan*”. Miten demokratia voisi pitää pintansa näiden uusien uhkien edessä?

Demokraattiset arvot punnitaan kriisitilanteissa

Monissa dialogeissa pohdittiin, mitä demokratialle tapahtuu kriisitilanteissa, kuten parhaimmillaan todistamissamme pandemiassa ja sodassa. Kriisitilanteissa on tasapainoiltava koko kansakunnan turvallisuuden ja yksilöiden oikeuksien suojaamisen välillä. Eräässä keskustelussa muistutetaan, että ”*demokratiaan kuuluu myös oikeuksien rajaaminen yleisen hyödyn mennessä etusijalle*”. Yksi keskustelijoista toteaa, että ”*jos tulee sota, mä hyväksyn että meidän viestintä ja päätöksenteko muodostuu epädemokraattiseksi siksi aikaa kun on sota. Ei välttämättä kannata olla diktaturia vastaan siten, että jokainen tykinlaukaus äänestetään*”.

Kriisit koettelevat monia demokratian perusarvoja. ”*Kriisiaikona syrjäytyminen ja eriarvoistuminen ei ole omiaan vähenemään, vaan lisääntyy*.” Samalla kriisit voivat myös vahvistaa ei-demokraattisia arvoja ja esimerkiksi ”*lipsauttaa kulttuuria militaristisempaan suuntaan*”. Osa kokee, että Ukrainan sodan vaikutuksesta erityisesti turvallisuuspolitiikka jyrää nyt tilaa muilta tärkeiltä aiheilta: ”*Missä on meidän pehmeät arvot, kun yhteiskunta haluaa rautaa rajoille? Mitä me oikeasti sitten puolustetaan, kun ei ole taidetta ja kulttuuria?*” Toisilla on havaintoja siitä, kuinka ”*suomalainen nationalismi hyödyntää kulttuuria myös turvattomuutta lisääviin asioihin*”.

Keskustelijat toteavat, että kriisitilanteisiin ”*ei ole täydellistä, demokraattista, oikeudenmukaista kriisinhallinnan mallia. Valitettavasti joku tekee päätökset ja niillä mennään*.” Tästä huolimatta toivotaan, että

näissäkin tilanteissa päätösten perusteet ja seuraukset ”*on tuotava avoimesti osaksi keskustelua, joka kriisitilanteisiin liittyy*”. Näin suojellaan demokratiaa myös tilanteissa, joissa laajempi osallisuus ei ole mahdollista. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että emme vielä tiedä, millaiseksi nykyiset kriisit lopulta muovaavat demokratiamme.

Vastavoima diktatuurille ja sodalle

”Demokratian vastakohta on sorto. Demokratia on sorrosta eroon pääsemistä.”

Demokratian puolustusdialogit järjestettiin vastauksena Venäjän hyökkäyssodan nostamaan huoleen demokratian tilasta, ja tämä näkyi myös keskustelujen sisällössä. Monille osallistujista demokratia näyttäytyy ”*vastavoimana tällaiselle toiminnalle, jota Venäjän hyökkäys Ukrainaan edustaa*”. Yksi keskustelijoista kuvaa, kuinka ”*nyt, kun on alkanut sota, olen ymmärtänyt kaiken – että demokratia on hyvin arvokasta, ja olen valmis tekemään kaikkeni, että se säilyisi*”.

Keskusteluissa todetaan, että ”*demokratian puolustus on sotien vastustamista*”, sillä ”*kynnys lähteä sotimaan on matalampi yksinvaltaisissa maissa, kun pieni piiri voi lähettää ihmisiä kuolemaan*”. Osallistujat toteavat, että ”*liikaa valtaa yhdelle ihmiselle on aina kansan näkökulmasta hasardia*”. Demokratia määrittäykin osallistujien puheessa vastavoimaksi kaikenlaiselle sorrolle, autoritäärisyydelle ja diktatuurille.

Osassa keskusteluista punnittiin sitä, miten demokratia eroaa välillä houkuttelevastakin tuntuvasta autoritäärisyydestä. Kaikkia hyötyjä ei ole aina helppo havaita. Keskustelijat tiedostavat, että päätöksenteko voi demokratiassa olla hidasta ja jähmeää, mutta tämä myös suojelee: ”*jotta ei lähdetä autoritääriseen suuntaan, massan hitaus*

Mitä on demokratia?

pidättelee.” Yksi osallistujista kuvaa asiaa näin: ”Nopeaa on se, että joku käskee ja tehdään sen mukaan. Pitää vaan hyväksyä se, että jos jokin toiminta on esimerkiksi demokration kannalta tärkeää, siihen pitää varata aikaa.” Toinen muistuttaa, että demokration tarvi-taan ennen kaikkea kärsivällisyyttä: ”Instituutioidemme jäykkyydet ovat myös hyväksi, jotta kaikkea ei voi muuttaa silmänräpäyksessä.”

Pieni Suomi voisi olla ”demokrationassa kokoaan suurempi”, toivotaan keskusteluissa. Toiset kuitenkin muistuttavat, että ”usein suomalaiset ajattelevat, että kaikki haluavat suomalaisen kaltaisen demokration”. Näin ei voida olettaa, ja ”on monia maita, jotka eivät halua demokraattista hallintomallia”. Afganistania käytetään esimerkkinä tilanteesta, jossa ”demokration rakentaminen voi johtaa katastrofiin”. Demokratia ei ole yleislääke yhteiskuntien kaikkiin ongelmiin.

Kuva 2. Keskusteluissa hahmottuvia uhkia demokrationalle.

7 Me kaikki voimme puolustaa demokratiaa

Lähestulkoon kaikissa dialogeissa pohdittiin keinoja puolustaa demokratiaa. Suomen demokratian tilaa pidettiin yleisesti ottaen hyvänä, mutta tämä ei ole syy toimeentuloon. Uhkakuvia on lukuisia ja demokraattisen kehityksen nopeastikin kääntymään suuntaan. Demokratian vahvistamista, puolustamista ja uudistamista täytyy siksi tehdä samanaikaisesti ja usealla eri rintamalla. Siihen tarvitaan kykyä käsitellä vaikeita asioita ja kohdata erilaisia kokemuksia ja näkemyksiä. Moninaisessa ja monikulttuurisessa yhteiskunnassa on kiinnitettävä huomiota kieli- ja lukutaitoon, tietoon ja asioiden ymmärrettävyyteen. On myös pidettävä huolta, että ihmisten keskinäinen luottamus ei pääse rapistumaan, vaan pikemminkin vahvistuu. Näiden haasteiden edessä monet keskustelijat olivat ilahtuneita siitä, että he löysivät erilaisia mahdollisuuksia toimia demokratian vahvistamiseksi ja uudistamiseksi omissa ympäristöissään.

Kehitetään kykyämme kohdata toisiamme ja käsitellä erilaisuutta

”Demokratia antaa kehikon, mutta se ei vielä takaa mitään, ellemmme halua käyttää mahdollisuuksia kohdata toisiamme ja kuunnella toisiamme.”

Yhteiskunnallinen keskusteluilmapiiri ja keskustelukulttuuri huoletti dialogien osallistujia lähestulkoon kaikilla elämänalueilla. Osa kokee, että tänä päivänä *”kohteliaisuus*

on jollain tavalla hävinnyt keskustelusta” ja kunnioitus toisia ihmisiä kohtaan *”pitäisi saada nostettua takaisin”*. Etenkin *”poliittinen keskustelu vaikuttaa maallikon korvaan tosi raa’alta ja rumalta”*. Keskustelujen kärjistyessä moni kansalainen tulee varovaiseksi ja päättää olla osallistumatta. Näin ääneen jäävät vain kärjekkäimmät keskustelijat.

Yhteiskunnalliseen keskusteluun kaivataan moniäänisyyttä ja monimuotoisuutta. Moni kokee, että *”omassa lähipiirissä on paljon samankaltaisia ihmisiä ja syntyy harha siitä, miten kaikki ajattelevat samalla tavalla”*. Eri tavalla ajattelevien ihmisten kohtaaminen voi tuntua yllättävältä ja haastavalta. Sitäkin arvokkaampaa olisi kuitenkin *”keskustella erimielisyyttä herättävistä kysymyksistä yhdessä”*. Hyvä pohja tälle syntyy, jos jo kouluissa ja varhaiskasvatuksessa opetetaan vuorovaikutustaitoja: *”vuorovaikutustaitoja opettamalla opetetaan myös demokratiataitoja ja edistetään samalla demokratian toteutumista.”*

Hyvät keskustelut auttavat raja-aitojen ylittämisessä. Keskustelijoilla oli myönteisiä kokemuksia siitä, että *”kun ihmiset aidosti keskustelee ja kohtaa, se kaataa raja-aitoja ja hioo kovimpia kulmia pois ja luo luottamusta ja molemminpuolista vastaanottavuutta”*. Esimerkkejä moninaisuuden lisäämisestä ja sen hyödyistä on esimerkiksi yritysmaailmasta, jossa *”on ymmärretty monimuotoisuuden edut ja sen myönteiset tuottavuusvaikutukset”*.

Osa dialogien osallistujista kuitenkin huolehtaa, että kansalaisilla ei ole riittävästi konkreettisia yhteisiä tiloja kohdata ja keskustella: *”ymmärrys usein vaatii sitä, että menee paikan päälle.”* Eräissä keskusteluissa pohditaan, että ymmärrys ei tapahdu yhtä helposti kuin ihmisryhmien eriytyminen,

vaan ”vaatii meiltä aktiivista toimintaa, jotta saadaan kuuntelevaa kohtaamista ja tilaa tunnepuheelle aikaan”. Yksi osallistujista kysyy: ”miksi puhutaan me ja he tai ne? Miten ollaan yhdessä me?” Dialogeista nousee esiin tarve tiloille ja asetelmille, joissa kansalaiset voisivat kohdata toisiansa yli erilaisten yhteiskunnallisten jakolinjojen.

Moninaisuus luo myös haasteita. Jotkut keskustelijat huomauttavat, että on ”iso haaste demokraattiselle yhteiskunnalle integroida nopealla aikataululla tosi eri toimintaympäristöstä ja kulttuurista ihmisiä”. Yksi osallistuja toteaa, että ”edustan sellasta ajattelua, että meillä pitää olla oikeus sanoa, että joku juttu ei vaan käy tässä meidän yhteiskunnassa”.

Toisia askarruttavat identiteettikysymykset: ”Jos koko ajan lisääntyy tiettyjen ryhmien tai identiteettien kautta ajettavat oikeudet, niin miten me kyettäisiin yhteisten asioiden

hoitamiseen?” Eräs keskustelijoista pohtii, että ”mä näen identiteettikysymysten yhteiskunnallisen merkittävyyden. Mutta kun niistä tullaan aseet tanassa keskustelemaan, mikä on historiasta ymmärrettävää, niin viekö se asiaa eteenpäin?” Joillakin osallistujista on kokemus, että identiteettipolitiikan myötä ”yksi demokratian peruspilareista, se kaikkien ääneen pääseminen ja yhteisen ratkaisun etsiminen yhtäkkiä katoaa keskustelusta kokonaan”. Heistä on ongelmallista, jos kanssakeskustelija ”ei hyväksy toisten näkemystä osaksi keskustelua, koska hänen oikeamieliset tavoitteet menee kaikkien muiden yli”.

Keskustelun paikkojen lisäksi ihmisiltä tarvitaan myös avointa asennetta kohdata itselle vieraita ja vaikeita näkökulmia. Vaikeuksien ei kuitenkaan tulisi lamaannuttaa keskustelua, jossa rohkeutta ja joustavuutta tarvitaan kaikilta osapuolilta.

KESKUSTELIJOIDEN KEINOJA

ERILAISUUDEN KOHTAAMISEEN

- opetetaan vuorovaikutustaitoja
- luodaan yhteisiä tiloja keskustelulle
- kutsutaan erilaisia ihmisiä mukaan ja huomioidaan monimuotoisuus
- annetaan aikaa kohtaamiselle ja kuuntelemiselle
- uskalletaan tarttua myös vaikeisiin aiheisiin ja erilaisiin kokemuksiin

Laajennetaan osallistumisen ja vaikuttamisen tapoja

”Vaikuttamisen ja osallistumisen tavat pitäisi olla ihmisen näköisiä ja kokoisia ja selkeitä.”

Demokraattinen yhteiskunta koostuu monenlaisista ihmisistä erilaisissa elämäntilanteissa. Tästä syystä ihmisille täytyy olla tarjolla myös laaja valikoima erilaisia tapoja osallistua yhteisistä asioista keskustelemiseen ja niihin vaikuttamiseen. Esimerkiksi äänestämistä toivotaan nettiin, sillä ”nuorille ja maahanmuuttajille on luontainen tapa hoitaa asioita netissä. Ja miksei nykyään jo vanhemmillekin ihmisille. Miten helppoa olisikaan puolen tunnin jonossa seisomisen tilalla avata vain läppäri”.

Monissa dialogeissa todettiin, että osallisuuden ja vaikuttamisen tapoja pitäisi edelleen laajentaa. Ne on vietävä mukaan kansalaisten arkeen ja huolehdittava, että myös erilaisiin vähemmistöihin kuuluvat ihmiset voivat osallistua itselleen sopivilla tavoilla. Erityisen tärkeää on, että vaikuttamisen ja osallisuuden kehittämistyötä tehdään yhdessä niiden ihmisryhmien kanssa, joita asia koskee. Tähän liittyy ”päättäjille rautalangalla väentäminen ruohonjuuritason kysymyksistä, sitten myöskin ratkaisuvaihtoehtoja miten osallisuus ja yhdenvertaisuus toteutuu”.

Samalla täytyy aktiivisesti ponnistella, että mukaan saadaan niitä henkilöitä, jotka syystä tai toisesta ovat vaarassa jäädä syrjään. ”Saamelainen nainen kutsuttu rehtorin toimesta ja toimikunta suhtautui kunnioittavasti naiseen, koska hän tuli rehtorin kutsulla.

Voisiko asukasyhdistyksessä toimia näin?”, pohtii yksi osallistujista kokemuksiaan vanhempainoimikunnasta.

Osallisuuden ja vaikuttamisen vahvistaminen yhteiskunnassa ei tarkoita ainoastaan uudenlaisten virallisten ”osallisuuskäytäntöjen” luomista. Paljon kehittämistä voitaisiin tehdä kehittämällä nykyisiä julkisia palveluita siten, että niissä huomioitaisiin paremmin ihmisten omat kokemukset ja näkemykset omasta elämäntilanteesta ja mahdollisista tuen tarpeista. Erityisesti maahanmuuttajataustaisilla keskustelijoilla oli voimakkaan kielteisiä kokemuksia asioinnista erilaisissa yhteiskunnallisissa palveluissa: ”*kaikki nämä taistelut systeemin kanssa, kun yrittää asioida Kelassa, TE-toimistossa...*”. Demokraattista kansalaisuutta pitäisi kuitenkin voida kokea myös Kelassa, TE-toimistossa, sosiaalitoimistossa ja terveyskeskuksissa.

KESKUSTELIJOIDEN KEINOJA

OSALLISUUDEN VAHVISTAMISEEN

- tuodaan vaikuttaminen osaksi ihmisten arkea ja palveluita
- kehitetään vaikuttamiskeinoja ja -kanavia yhdessä kansalaisten kanssa
- tunnistetaan ja kutsutaan aktiivisesti mukaan myös heitä, jotka ovat vaarassa jäädä sivuun
- huomioidaan vähemmistöjen tarpeet

Kieli, tieto ja ymmärrys kannustavat osallisuuteen

”Ajattelin, että kun tulen Eurooppaan, voin puhua mitä haluan. Mutta minä en voi puhua täällä, koska minulla ei ole kieltä täällä.”

Luku- ja kielitaidolla on keskeinen rooli demokratiassa. Yhteisen kielen puute luo monia haasteita demokraattiselle osallisuudelle, sillä vaikuttaminen lähtee liikkeelle ymmärtämisestä. ”*Miten voimme vaikuttaa, kun ei ole kieltä ymmärtää kaikkea ja ilmaista kaikkea*”, kysyy yksi keskustelijoista. Toinen kuvaa samaa asiaa näin: ”*Demokratia on muutakin kuin äänestämistä. Esimerkiksi mahdollisuutta ymmärtää. Ymmärrettävä kieli on välttämätöntä, jotta voi päästä mukaan.*”

Kieli vaikuttaa myös ratkaisevasti siihen, miten voi saada äänensä kuuluville. ”*Omalla äidinkielellä pystyy aina ilmaisemaan asioita parhaiten*”, toteavat keskustelijat. Siitä huolimatta ”*kaikilla pitäisi olla mahdollisuus oppia sellainen kielitaito, jolla on mahdollisuus hoitaa asioitaan ja osallistua ja ymmärtää*”. Yhdessä keskustelussa ehdotetaan, että virastoihin pitäisi saada monikielisiä ihmisiä tulkeiksi, ja ”*monikielisyyden on katettava myös viittomakieli*”.

Muuttuva maailma ja yhteiskunta vaatii kansalaisilta jatkuvasti uuden oppimista: ”*pitää olla myös mahdollisuus hankkia lisää tietoa ja kehittää itseään, kehittää omaa tietämystään ja osaamistaan*.” Monilla julkisilla palveluilla, kuten kirjastoilla, on tässä tärkeä rooli: ”*Kirjaston perustehtävä on antaa laajempaa kulttuurista tietoa verrattuna esimerkiksi kaupalliseen tarjontaan. Kirjasto tarjoaa mahdollisuuden tutustua asioihin erilaisista näkökulmista ja olisi tärkeää, että ihmiset lähtisivät näkökulmiaan laajentamaan*”.

Demokratian kannalta tärkeä lukutaito voidaankin ymmärtää hyvin laajasti: ”*Pystytkö sulattamaan, hahmottamaan, ymmärtämään?*” Siihen lukeutuvat siten kriittisen ajattelun taidot, medialukutaito ja audiovisuaalinen lukutaito. Kansalaisen on tärkeää ymmärtää esimerkiksi ”*miten media on organisoitunut, ymmärrys sanavapauteen liittyviin kysymyksiin, mitä voi ja ei voi sanoa*”.

Valheellista ja harhaanjohtavaa informaatiota sisältävässä maailmassa tarvitaan luotettavaa tietoa. Keskusteluihin osallistuneet tilastojen ja tilastotieteen ammattilaiset luonnehtivat työtään ”*demokratian kivijalaksi*”. He kuvaavat, kuinka ”*tilastot mahdollistavat oikeaan tietoon perustuvan demo-*

kraattisen päätöksenteon ja tuovat näkyviin myös demokratian karikot”. Pelkkä tiedon olemassaolo ei kuitenkaan vielä takaa sen hyödyllisyyttä demokratialle. Kansalaisten ja päättäjien pitää päästä tiedon äärelle ja ymmärtää sen luonne. Mitä paremmin tietoa on saatavilla ja hyödynnettävissä, sitä käyttökelpoisempaa se on yhteiskunnallisissa keskusteluissa, ja ”*sitä paremmin me pystytään tekemään päätöksiä, sitä paremmin kansalaisyhteiskunnan osaset toimii*”.

Tutkittu tieto toimii myös vastavoimana disinformaatiolle: ”*Mitä enemmän oikeaa tietoa on tarjolla, sitä vähemmän tilaa on valheelle*.” Dialogeihin osallistuneet tutkijat painottavat, että tiedon avulla saadaan myös heikommassa asemassa olevien ihmisten ääniä kuuluviin yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa.

Dialogeihin osallistuneet museoiden, arkistojen ja kirjastojen ammattilaiset korostavat historiallisen ymmärryksen merkitystä: ”*Historian muistaminen on todella tärkeää, ettei tehtäisi samoja virheitä*.” Arkistojen parissa työskentelevät keskustelijat kuvaavat, että ”*Suomessa totuttu siihen, että historia on hyvin tallennettu – tämä ei ole tilanne kaikkialla maailmassa*”. Museotalalla toimivat keskustelijat puolestaan kuvaavat, kuinka ”*museolaitoksen rakentama kollektiivinen muisti suojaa ja suojelee*”. Keskustelijat ovat seuranneet kauhulla, kuinka sodissa ja konflikteissa tuhoataan myös kulttuuriperintöä: ”*kulttuuriperinnön tuhoaminen on ihmisyyteen kajoamista*.” Totuuden ja oikeudenmukaisuuden vuoksi demokratioissa on myös huolehdittava, että menneisyyden tapahtumia ei vääristellä. Niinpä historian muistamiseen kuuluvat yhtä lailla myös suomalaisten tekemät sotarikokset ja väkivalta.

KESKUSTELIJOIDEN KEINOJA**YMMÄRRYKSEN VAHVISTAMISEEN**

- vahvistetaan kansalaisten oppimis-, tiedonhankinta-, luku- ja kriittisen ajattelun taitoja
- tuetaan sekä valtaväestön että maahanmuuttajien kielen oppimista ja monikielisyyttä
- tuotetaan tutkittua tietoa ymmärryksen ja päätöksenteon tueksi
- vahvistetaan historiallista ja ylisukupolvista ymmärrystä
- vaalitaan eri kansakuntien ja ihmisryhmien kulttuuriperintöä

Luottamus on pääoma, jota voi kasvattaa

“Esimerkin näyttäminen on paras tapa rakentaa luottamusta.”

Luottamuksen vahvistaminen niin ihmisten välillä, yhteisöissä kuin yhteiskunnassa laajemmin on keskeistä demokratian puolustamisessa. Keskustelijat kokevat, että *”luottamus erilaisten ihmisten välillä on demokratian edellytys”* ja että *”ilman yhteiskunnallista luottamusta demokratia on aika mahdotonta”*. Monet toivovat, että *”voisi jatkossakin puhua Suomesta luottamusyhteiskuntana”*.

Yksi luottamusta luova tekijä ovat vahvat instituutiot, jotka Suomessa ovat osoittautuneet toimintakykyisiksi ja luotettaviksi esimerkiksi koronapandemiassa. Pahiten luottamusta viranomaisiin ja sitä kautta yhteiskuntaan taas rapauttavat epäreiluden kokemukset: *”jos tulee epäreiluja kokemuksia paljon esimerkiksi maahanmuuttajataustaiselle nuorelle, se rapauttaa luottamusta*

viranomaiseen ja lopulta koko kansalaisyhteiskuntaan.”

Yksi keskustelijoista kiteyttää, että *”se, että viranomaisiin ei voida luottaa, on suurimpia uhkia demokratialle”*. Toinen kuvaa samaa asiaa seuraavasti: *”Luottamuspääomalle keskeistä on, miten hallintovaltio ja lainkäyttö toteutuu ihmisten arkipäivässä ja se on pitkällä aikajanelalla se pohja mille rakennetaan.”* Kansalaisten oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden kokemukset ovat siis välttämätön pohja demokraattiselle yhteiskunnalle sen kaikilla tasoilla.

Luottamusta voi synnyttää ja vahvistaa sillä, että pyrimme sinnikkäästi *”jakamaan ajatuksia ja kuulemaan ja kohtaamaan toisia”*. Jokainen meistä voi rakentaa luottamusta omassa arjessaan perheestä työpaikoille. Dialogi on yksi luottamuksen rakentamisen väline kaikenlaisissa yhteisöissä. Dialogisessa keskustelussa ihmiset oppivat ymmärtämään toisiaan eroista ja erilaisista näkemyksistä huolimatta. Esimerkiksi työyhteisöissä moni kaipaa *”tapaamisia ja keskustelutilaisuuksia, jossa kuullaan kaikkia, sen sijaan että muutoksia viedään eteenpäin pienellä porukalla”*.

KESKUSTELIJOIDEN KEINOJA**LUOTTAMUKSEN VAHVISTAMISEEN**

- rakennetaan erilaisissa yhteisöissä työyhteisöistä yhteiskunnallisiin instituutioihin kulttuuria, jossa jaetaan ajatuksia ja luodaan yhteistä ymmärrystä
- kohdataan toisemme eroista huolimatta ja herätetään kiinnostusta eroja kohtaan
- vaalitaan oikeudenmukaisuutta ja tasavertaisuutta ja arvioidaan niiden toteutumista arjesta yhteiskunnan rakenteisiin
- edistetään dialogia kaikenlaisissa yhteisöissä ja yhteiskunnan eri sektoreilla

8 Demokratiadialogin merkitys nyt ja tulevaisuudessa

“Aidosta vuoropuhelusta syntyy uusia oivalluksia, ideoita ja luottamusta, jotka vahvistavat demokratiaa ja osallisuutta.”

Demokratian ja vapaan kansalaisyhteiskunnan arvo nousee erityisellä tavalla näkyviin kriisien ajassa. Demokratian puolustusdialogit kiinnittyvät osaksi kansallista henkistä kriisinkestävyyttä tilanteessa, jossa globaalia

pandemiaa seurasi globaali turvallisuuskriisi. Dialogit loivat kansalaisille paikkoja kokoontua yhteen käsittelemään rakentavalla tavalla kokemuksiaan ja näkemyksiään demokratiasta. Yhteen tuleminen, toisten kuunteleminen ja asioiden syvälinen pohtiminen on osa demokraattista elämäntapaa. Samalla dialogit tuottivat arvokasta kokemustietoa siitä, miten kansalaiset eri puolilla Suomea ja myös muualla maailmassa kiinnittyvät demokratiaan ja kokevat sen tilan.

Osa järjestäjistä kertoi, että ”*maailmanpoliittinen tilanne vaikutti vahvasti siihen, että*

”Kaikkien eri puolilla tulisi jatkaa tätä keskustelua; koko maailmassa, eri yhteisöissä; ei ole olemassa sellaista paikkaa, etteikö tätä keskustelua voitaisi tai pitäisi viedä eteenpäin, jotta saadaan yhä uusia ja erilaisia näkemyksiä esille.”

halusimme järjestää dialogin”. Toiset keskusteluista taas keskittyivät *”paikalliseen vaikuttamiseen ja lähidemokratiaan, joten siihen vaikuttivat enemmän paikalliset ilmiöt kuin globaali tilanne”.* Erilaisia näkökulmia demokratiaan yhdisti se, että aihe koettiin ajankohtaiseksi ja uudella tavalla merkitykselliseksi. Valtaosa järjestäjistä näki, että demokratiadialogeille on tarvetta myös jatkossa.

Demokratian puolustusdialogit ovat myös itsessään tapa vahvistaa demokratiaa, *”ja konkretisoida, mitä kaikkea siihen liittyy”.* Demokratia heikkenee, elleivät ihmiset hahmota sitä oman arkensa piirissä olevana asiana. Poliittisessa järjestelmässä toimimisen ja erilaisten vaikuttamisen keinojen lisäksi tarvitsemme lisää ymmärrystä demokraattisesta elämäntavasta, joka toteuttaa tasa-arvon, vapauden ja oikeudenmukaisuuden arvoja erilaisissa yhteisöissä perheistä ja naapurustoista kouluihin ja työpaikkoihin, ulottuen aina ylimpään päätöksentekoon. Demokraattisen elämäntavan ytimessä on kansalaisten kyky keskustella yhteisistä asioista ja toimia yhdessä: *”Yhdessä tekeminen, ihmisten kohtaaminen, on kuitenkin demokratian avain.”*

Yhdessä tekemällä, keskustelemalla ja kohtaamalla luodaan luottamusta, joka vahvistaa yksilön osallisuuden kokemusta yhteiskunnassa. Dialogissa syntyvä luottamus auttaa myös vahvistamaan yhteiskuntamme kriisinkestävyttä ja torjumaan demokratiaan kohdistuvia uhkia ja erilaisia hybridivaikuttamisen keinoja, jolla pyritään rapauttamaan demokratiaa luomalla epäluottamusta ja hajaannusta.

”Tällaiset dialogit antavat ihmisille yhteisöön kuulumisen tunteen ja innostavat ihmisiä todellisiin toimiin demokratian edistämiseksi.”

Demokraattinen yhteiskunta elää ja kehittyy. Mitä kattavammin saamme keskusteluun mukaan erilaisia ihmisiä ja erilaisia ääniä, sitä paremmat keinot meillä on puolustaa demokratiaa nyt ja tulevaisuudessa.

Kirjoittajista

TT, FM **Kai Alhanen** (Aretai Oy/DialogiAkademia) ja KTT **Elina Henttonen** (Valtaamo Oy) ovat kokeneita tutkijoita ja dialogin ammattilaisia, joilla on monipuolinen kokemus demokratiatutkimuksesta, laadullisesta analyysistä sekä dialogien fasilitoinnista, dialogiosaimisen kouluttamisesta ja dialogimenetelmien kehittämisestä Suomessa ja kansainvälisesti.

SITRA

SITRAN SELVITYKSIÄ 222

Sitran selvityksiä -sarjassa julkaistaan Sitran tulevaisuustyön ja kokeilujen tuloksia.

ISBN 978-952-347-295-2 (PDF) www.sitra.fi

SITRA.FI

Itämerenkatu 11–13

PL 160

00181 Helsinki

Puh. 0294 618 991

 @SitraFund